

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ ТА МАСОВИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

До захисту допустити:
Завідувач кафедри

В'ячеслав КУДЛАЙ

19 грудня 2023 р.

**«ІНФОРМОЛОГІЧНІ СТУДІЇ У ПОЛЬЩІ
(ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)»**

Кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми
«Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»
Горба Євгена Сергійовича
Науковий керівник:
Петрова Ірина Олександрівна,
кандидат історичних наук, доцент
кафедри інформаційної діяльності
Рецензент:
Сальнікова Наталія Валеріївна,
кандидат історичних наук, доцент,
професор кафедри міжнародних відносин,
інформації та регіональних студій
Національного авіаційного університету

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою відмінно, А (100 балів)

Секретар ЕК Ірина ПЕТРОВА
17 січня 2024 р.

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМОЛОГІЇ ЯК НАУКИ У ПОЛЬЩІ.....	9
1.1. Передумови виникнення науки про інформацію в Польщі.....	9
1.2. Ранні теоретико-методологічні студії польської інформологічної науки.....	19
Висновки до розділу 1.....	30
РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ІНФОРМОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ПОЛЬЩІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ.....	32
2.1. Проблемне поле інформологічної науки.....	32
2.2. Фахові часописи з інформології.....	43
Висновки до розділу 2.....	53
РОЗДІЛ 3. СУЧАСНИЙ СТАН НАУКИ ПРО ІНФОРМАЦІЮ В ПОЛЬЩІ.....	55
3.1. Концепції польської інформологічної науки.....	55
3.2. Основні центри інформологічної освіти.....	65
Висновки до розділу 3.....	74
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	79
ДОДАТКИ.....	89

ВСТУП

Наука про інформацію – відносно молодий напрямок наукових досліджень не тільки в Україні, але й у світі загалом, оскільки його інституалізація припадає на середину ХХ століття. Всього за 70 років інформологія перетворилася на потужну, міждисциплінарну та багатоаспектну галузь наукових студій, яка постійно розширюється внаслідок поступу людства у царині цифрових технологій. Об’єкт та проблемне поле науки про інформацію є динамічними, оскільки вони напряму залежать від прогресу інформаційних технологій, а тому дослідники мають активно реагувати на динаміку змін теоретичного поля дисципліни, постійно звертатися до світового досвіду останніх досліджень у сфері науки про інформацію. Саме цей аспект обумовлює **актуальність теми** кваліфікаційної роботи.

Умови, в яких у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття розвивалася наука у Польщі та Україні були подібними. На зміну чотирьом десятиліттям соціалістичних догматів на початку 90-х рр. ХХ століття прийшли лібералізація та інтеграція ізольованої української та польської науки до світового наукового життя. Якщо польські науковці досить швидко включилися до світового наукового процесу, то вітчизняні дослідники дуже сильно відставали у цьому відношенні – особливо у всьому, що стосувалося інформології. Давався вплив радянської методології, яка відмовляла такому напрямку як теорія інформації у праві на існування за межами точних наук, брак фінансування і, врешті решт – недостатня інтегрованість українських науковців до світової наукової спільноти.

Ситуація почала виправлятися відносно нещодавно, але темпи розвитку науки про інформацію в Україні залишаються вражаюче низькими. Наразі, ми можемо констатувати спорадичний (ситуаційний) характер інформологічних студій в Україні поряд із відсутністю монографічних досліджень з теорії

інформації. Вивчення та критичне осмислення польського досвіду становлення науки про інформацію, як складової наук про соціальні комунікації, на наше переконання, лише сприятиме науковому поступу цієї галузі наукових досліджень в Україні.

Об'єктом дослідження є інформологічна наука у Польщі, а **предметом** – розвиток інформологічних студій у Польщі протягом другої половини ХХ – початку ХХІ століття.

Метою кваліфікаційної роботи є комплексний аналіз процесу зародження, накопичення та сучасного стану знань про теоретичні аспекти інформологічної науки у Польщі. Поставлена мета може бути досягнута шляхом вирішення наступних дослідницьких **завдань**:

- з'ясувати умови, в яких формувалися уявлення польських вчених про теоретичні аспекти інформаційної науки;

- розкрити основні етапи становлення науки про інформацію у Польщі протягом другої половини ХХ століття;

- визначити проблемне поле інформологічної науки у Польщі;

- сформулювати уявлення про систему польської фахової наукової періодики інформологічного спрямування;

- виокремити основні концепції науки про інформацію у Польщі;

- охарактеризувати внесок польських закладів вищої освіти у процес підготовки фахівців інформаційного профілю.

Звертаючись до аналізу **стану наукової розробки** проблеми варто підкреслити, що серед польських науковців популярним жанром наукових досліджень є ретроспективні огляди наукової літератури з окремої проблеми, тож говорити про брак публікацій наукознавчого характеру з окремих проблемних аспектів науки про інформацію не доводиться. Що стосується вітчизняних досліджень інформаційно-бібліотечного спрямування, то тут польська проблематика не порушувалася взагалі. Українські науковці розробляли термінологічні аспекти інформології (студії В. Горевої, О. Матвієнко та М. Цивіна, Г. Швецової-Водки) [1; 3; 7], методики її

викладання (публікації В. Шакотько) [6] та розвитку інформаційної науки у Сполучених Штатах (роботи С. Чуканової) [4-5].

У польському наукознавстві наразі можна виділити такі напрямки розробки проблеми історії інформології: загальні праці оглядового характеру, біографічні студії, огляди стану розробки окремих проблем польської інформології.

У першій групі варто виокремити, перш за все, колективну монографію під редакцією Збігнева Жмігородського «Наукова інформація: розвиток, методи, організація», яка містить стислу історію всіх наук інформаційно-бібліотечного циклу, обмежуючись початком 2000-х рр. Однак, на нашу думку, ця праця надто велику увагу приділяє розвитку наукової інформації як практичної сфери діяльності, а не галузі наукових досліджень [34]. Натомість, згадана колективна монографія до сьогодні залишається чи не єдиним більш-менш цілісним оглядом розвитку науки про інформацію на польських землях.

Своєрідним продовженням тематики є праця Малгожати Яняк, яка дає уявлення про обсяги накопичених знань про інформологію у Польщі на рубежі ХХ-ХХІ століть. Основною частиною роботи є бібліографія, а стислий огляд розвитку наукового процесу надто загальний і перенасичений деталями, що стосуються країн Західної Європи та США [37]. Неможливо оминати увагою концептуально важливі праці Марії Дембовської та Сабіни Цісек, проте огляди стану розробки теоретичних аспектів інформаційної науки у цих роботах більше слугують завданням вступу до проблематики основних наукових інтересів дослідниць – теорії та методології наукової інформації. Тим паче, що і М. Дембовська, і С. Цісек більшість уваги присвячують розвитку інформології у Сполучених Штатах [23; 16].

Серед біографічних студій виділимо статті Б. Бояр [14] та А. Немчикової [58], присвячені двом польським основоположницям науки про інформацію – Казимірі Вільчиньській та Марії Дембовській. Б. Бояр також більшу частину своєї публікації присвятила реконструкції еволюції поглядів Марії Дембовської на засадничі категорії наукової інформації та визначення науки

«інформатологія», до чого ми повернемося в основній частині кваліфікаційної роботи.

Проблему зв'язків інформатології з іншими науками з точки зору розробки питання у науковій літературі розглядала К. Набяльчук, проте її публікація носила переважно характер наукометричного дослідження і обмежувалася періодом 1956-2006 років [56].

Таким чином, варто наголосити, що на сьогодні науковці не створили комплексного наукового дослідження історії розвитку інформаційної науки на польських землях. Констатуючи фрагментарність подібних опрацювань у польському наукознавстві та їх повну відсутність у вітчизняному науковому полі підкреслимо, що пропонована кваліфікаційна робота є першою в українському наукознавстві спробою комплексного аналізу проблеми, яка, водночас, не претендує на вичерпність та повноту.

Специфіка наукознавчого дослідження обумовлює своєрідний підхід до аналізу **джерельної бази** теми, де праці вчених водночас виступають в ролі основних джерел. Оскільки публікацій польських теоретиків інформаційної науки ми безпосередньо будемо торкатися в основному тексті дослідження, то варто зосередитися на характеристиці інших груп першоджерел, які були використані під час підготовки кваліфікаційної роботи, а саме законодавчих джерел, організаційно-розпорядчих та методичних документів.

До законодавчих джерел віднесено укази та розпорядження державних установ, що у другій половині ХХ – початку ХХІ століть відповідали за розвиток польської науки та освіти. Зокрема, мова йде про затверджені переліки галузей наукових знань, переліки фахових наукових часописів тощо. Ці джерела дозволили визначити місце інформології у класифікації галузей знань польським Міністерством національної освіти. Ці матеріали доступні на офіційних урядових порталах Польщі [40; 69; 91].

Серед документів організаційно-розпорядчого та методичного характеру відзначимо внутрішню документацію польських університетів, які займаються підготовкою фахівців з інформаційно-бібліотечної справи. Ці

документи були використані під час аналізу системи інформологічної освіти в Польщі [61; 96; 97].

Багаторівневість поставленої наукової проблеми вимагає комплексного та міждисциплінарного підходу до її вирішення, комбінації як загальнонаукових принципів та **методів дослідження**, так і спеціальних. Основою теоретико-методологічного інструментарію під час розгляду проблеми розвитку інформологічних студій у Польщі стали методи аналітико-синтетичного опрацювання документів (наукових публікацій польських авторів, що займалися проблематикою теорії інформації). Ці методи є традиційними для досліджень рівня розвитку наукових знань з якоїсь конкретної проблеми і серед комплексу цих методів нами було застосовано інструменти предметизування, координатного індексування та реферування, що дозволило нам чітко структурувати первинні документи, що стосуються як проблематики дослідження, так і окремих його аспектів.

Для збору та упорядкування величезного масиву відомостей, що стосуються наукової діяльності окремих представників польської інформаційної науки ми застосовували метод класифікації. Серед спеціальних методів документознавчих досліджень, що були використані під час підготовки кваліфікаційної роботи варто також виділити метод контент-аналізу, який було застосовано в ході з'ясування позицій окремих польських дослідників щодо засадничих дефініцій інформаційної теорії, аналізу змісту фахової наукової періодики, на сторінках якої висвітлювалися проблеми розвитку науки про інформацію в Польщі тощо.

Практичне значення дослідження полягає у можливості застосування матеріалів кваліфікаційної роботи у навчальному процесі на спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» під час викладання таких курсів як «Документознавство», «Історія документознавчої науки», а також при розробці перспективних спецкурсів пов'язаних з інформологією, історією науки про інформацію та ін.

Результати дослідження пройшли **апробацію** на 7 науково практичних конференціях різного рівня, а саме: III Міжнародній науковій конференції «Ksi@żka jest kobietą. Rynek książki (dla) kobiet. Przeszłość – stan obecny – perspektywę» (Люблін, 29-30 червня 2023 року), Міжнародній науково-теоретичній конференції молодих вчених «Культура та інформаційне суспільство XXI століття» (Харків, 20-21 квітня 2023 року), Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми і перспективи поствоєнної розбудови України» (Київ, 7-8 грудня 2023 року), I Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Студії з інформаційної науки, соціальних комунікацій та філології в сучасному світі» (Київ, 26 жовтня 2023 року), IX Всеукраїнській науково-практичній онлайн-конференції студентів, аспірантів, докторантів і молодих учених «Бібліотека, книга та медіа в сучасній культурі» (Київ, 17 листопада 2023 року), III заочній міжвузівській науковій конференції «Соціально-гуманітарний підхід до вирішення актуальних проблем сучасного світу» (Дніпро, 30 березня 2023 року), Декаді студентської науки Маріупольського державного університету (Київ, 13-24 березня 2023 року).

Підтвердженням апробації основних положень стали 6 **публікацій**, з яких 4 – тези наукових конференцій різного рівня (у т. ч. 1 у співавторстві), 1 стаття у зарубіжному збірнику наукових праць (у співавторстві, подана до друку), 1 стаття у фаховому вітчизняному часописі категорії Б (у співавторстві, подана до друку). У якості апробації відзначимо також наукову роботу з галузі знань «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», яка отримала перше місце у I етапі Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт (грудень 2023 р., Маріупольський державний університет), а також тези на Декаду студентської науки МДУ, що відбудеться навесні 2024 року.

РОЗДІЛ 1. СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМОЛОГІЇ ЯК НАУКИ У ПОЛЬЩІ

1.1. Передумови виникнення науки про інформацію в Польщі

Вважається, що бібліографія була історично першою формою інформології, оскільки витoki науки про інформацію пов'язані з бібліотечною практикою. Якщо звертатися до західного досвіду, то там також термін «інформаційний працівник» передував появі терміносполучення «наукова інформація», тож можна сміливо говорити, що інформологія починалася як практична дисципліна, рід діяльності. Однак, у цій частині нашого дослідження ми не будемо детально спинятися на всіх аспектах розвитку бібліографії на польських землях, а лише згадаємо про важливі рубіжні точки розвитку цієї наукової дисципліни, які безпосередньо пов'язані з науковою інформацією. Інформатологічні дослідження у Польщі необхідно розглядати виключно у світовому контексті, на тлі розвитку науки про інформацію на Заході, оскільки інформатологія не є польським винаходом.

Фундатором наукової інформації на польських землях часто називають засновника першої публічної бібліотеки в Речі Посполитій Юзефа Анджея Залуського (1702-1774). У розумінні Юзефа Залуського носієм інформації, який потребує видання може бути не лише книга, або рукопис, а також, інший матеріальний носій – наприклад, монета, медаль, або гравюра [62, s. 3]. Залуський у своїй бібліотеці прагнув зібрати всі монети, що карбувалися в Польщі, або так чи інакше пов'язані з польськими землями. Цей аспект ініціативи Ю. Залуського служить зайвим аргументом на користь сприйняття просвітника не тільки як одного з бібліофілів, а як вченого, що заклав підвалини польської інформології. У одному з покажчиків, виданому в 1754 році вчений фіксував навіть нотні видання та окремі друки. Таким чином, Залуський вважав за необхідне каталогізувати та зібрати всі матеріальні носії інформації, що містили текст.

Від десятків бібліофілів, бібліографів та колекціонерів Залуського відрізняло прагнення не тільки до систематизації, але й до удоступнення зібраної ним інформації. Таким просвітницьким центром акумулювання всієї доступної наукової інформації про Польщу та поляків стала Варшавська публічна бібліотека, яка у розуміння Ю. Залуського мала бути не просто книгосховищем, але й місцем централізованого зберігання, класифікації та опрацювання всіх інших матеріальних носіїв наукових знань – монет, медалей, гравюр, мап, нот тощо [62, s. 3-4, 28]. У цьому контексті напрошується цілком доречне порівняння Юзефа Залуського з Полем Отле та його центром наукової інформації «Mundaneum».

Теоретичні підстави інформаційної діяльності бібліотек у Польщі, де зародилася наука про інформацію, заклав історик Йоахим Лелевель (1786-1861), який, зокрема, зазначав, що бібліотекар має прекрасно орієнтуватися у своєму книгосховищі, володіти багатьма мовами та давати поради читачам, інформувати їх про поточні справи усно, або письмово [46, s. 246-247].

У 1907 році був створений Бібліографічний інститут при Варшавській публічній бібліотеці – перша в Польщі установа, яка централізовано займалася інформаційною діяльністю. Головною метою Інституту було опрацювання польської бібліографії ХХ століття. Згодом Бібліографічний інститут було перетворено на окремий відділ у структурі Варшавської бібліотеки [34, s. 71].

На сьогодні немає однозначної позиції щодо того, коли саме наукова інформація почала розвиватися в Польщі як наука. Серед найбільш ранніх дат називають, зокрема, рубіж 20-30-х рр. ХХ століття, що пов'язано з діяльністю варшавської бібліотекарки та організаторки бібліотечної освіти Казимири Вільчинської (1900-1987). У 1925 році К. Вільчинська вступила до так званих «Дембянек» – неформального бібліотекознавчого товариства, заснованого Стефаном Дембе. Товариство займалося проектуванням системи книжкових фондів Національної бібліотеки, яка існувала лише в уяві Стефана Дембе, та мала бути створена у майбутньому. У 1929 році К. Вільчинська очолила інформаційний відділ Варшавської публічної бібліотеки, який скорочено

називали Інформаторіум. Відділ інформував читачів про структуру бібліотеки, давав інформаційно-бібліографічні довідки – зокрема і телефоном, що було рідкістю для польських бібліотек того часу. Тобто, Інформаторіум К. Вільчинської сприяв поширенню наукової інформації, займався практичним її аспектом [37, s. 136; 58, s. 90, 93].

На початку 30-х рр. ХХ століття інформаційно-бібліографічні інституції Польщі почали активно інтегруватися у світовий документаційний рух, ідеологом якого були Поль Отле та Анрі Лафонтен. Наприклад, Бібліографічна секція Товариства польських техніків стала членом Міжнародної федерації інформації та документації, центральний офіс якої знаходився у Брюсселі. У 1932 році ця ж Федерація ініціювала створення у Варшаві Інформаційного бюро технічної бібліографії під керівництвом Станіслава Родовича. Бюро організувало картотеку, де за принципами УДК описувалися всі нові праці, що торкалися різних галузей техніки. Користувачі картотеки мали оформити підписку на неї, щоб отримувати поточні оновлення інформації та тематичні покажчики за власним замовленням. До початку Другої світової війни картотека Бюро збільшилася до 250 тис. бібліографічних записів, а її діяльність регулярно висвітлювалася у фаховому часописі «Бібліотекар» [34, s.71-72].

Важливою віхою у розвитку інформаційної діяльності бібліотек у міжвоєнній Польщі стала організація в Університетській бібліотеці у Вільно так званого Бібліографічного бюро, що за своєю формою було відділом інформації. Директор бібліотеки та засновник відділу Адам Лисаковський (1895-1952) представив свої доводи щодо необхідності відкриття мережі таких інформаційних відділів. Доповідь А. Лисаковського «Організація інформаційно-бібліографічних відділів» була представлена на IV З'їзді польських бібліотекарів у 1936 році.

Лисаковський у своєму виступі на з'їзді сформулював основні завдання інформаційної служби бібліотек. Вчений вважав, що протягом попередніх століть існування книгозбірень бібліотекари займалися лише справами

нагромадження, опрацювання та удоступнення книжок і настав час інформування читачів про нагромажені колекції. Варто більш детально спинитися на тому, як А. Лисаковський розумів головні завдання інформаційно-бібліографічної служби бібліотек, оскільки саме вони мали займатися збиранням, опрацюванням та удоступненням інформації – процесами, що входять до поля зору й сучасної інформатології.

Процес нагромадження інформації бібліотекою Лисаковський вважав вступною частиною «процесу документації». Збиранню підлягали «джерела інформації та готова інформація» – бібліографії, книжки про книги, нотатки, вирізки, таблиці, графічні документи. Етап опрацювання був пов'язаний зі створенням картотек та підготовкою на їх підставі «одноразових» та поточних бібліографічних покажчиків, укладанням центральних та спеціальних каталогів. Головна відмінність між інформаційним працівником та бібліотекаром за А. Лисаковським полягала у тому, що він не видає книжки читачам, а тільки інформує про них, навіть якщо вони знаходяться поза бібліотекою. Вчений планував, що читач мав звертатися до інформаційного відділу бібліотеки з будь-яким питанням і отримати відповідь не тільки у вигляді бібліографічної довідки, але й фактографічної вибірки інформації з фахових джерел [48].

Першою польськомовною науковою публікацією, що стосувалася теоретичних аспектів науки про інформацію вважають статтю «Документація та документологія» авторства Яна Мушковського, яка була опублікована у 1946 році. Спираючись на теоретичні напрацювання П. Отле, Я. Мушковський наводив власні висновки щодо поняття «документ», класифікації документів, розвитку документаційного руху та його завдань. У частині своєї праці, що стосувалася теоретичних узагальнень, Я. Мушковський констатував, що з кожним днем науковим працівникам стає все важче орієнтуватися у величезному масиві наукових фактів. Досвід світового документаційного руху, на думку дослідника, допоможе навести лад у комплексі інформації про наукові досягнення людства. Поряд із цим, Ян Мушковський критикував Поля

Отле за ототожнення двох окремих дисциплін – документології та бібліології. Згідно позиції Я. Мушковського, це суперечить навіть головним принципам документаційного руху, адже книжка, яка є об'єктом інтересу бібліологів – це лише один з багатьох видів документів [55].

Значення статті Я. Мушковського, на нашу думку, виключно символічне – він лише окреслив коло можливостей та першочергових завдань документаційного руху у Польщі, спираючись виключно на досвід П. Отле та його послідовників. Перші самостійні теоретичні узагальнення з питань наукової документації ми фіксуємо у 50-х рр. ХХ століття, що пов'язано, перш за все, з численними публікаціями Жигмунта Маєвського. Ж. Маєвський підкреслював, що наукова документація як практична діяльність не є результатом еволюції бібліотечної техніки, або бібліографії. Головна різниця полягає у специфіці підготовки кадрів для цих двох видів діяльності, а єдиною спільною рисою бібліотечного працівника та працівника наукової інформації є лише робота з документом. Проте, як відзначав Ж. Маєвський, вкотре апелюючи до П. Отле, що документ у науковій документації – це не лише «письмовий документ», але й фільм, магнітна стрічка із звукозаписом, музейний експонат тощо.

У концепції Жигмунта Маєвського привертає увагу важливий аспект, пов'язаний із особливістю діяльності працівника наукової документації – орієнтованість на потенційного користувача інформації. Натомість, дослідник протиставляє цьому бібліографів, які опрацьовують бібліографію, «не помічаючи», користувача. Бібліографія – кінцева мета праці для бібліографічного працівника, а для працівника наукової документації головною метою є надання рекомендацій, порад. Аналіз компетенцій, потреб та можливостей кінцевих споживачів інформації згодом стане одним з основних напрямків інформатологічних студій. Працівник наукової документації, якого Ж. Маєвський називав документалістом, мав звільнити споживача інформації від походів до бібліотек та перегляду розлогіх бібліографічних списків. Натомість, споживач мав отримати конкретну

публікацію, або кілька значущих, які найбільше відповідають його запиту [49, s. 243-244].

Таким чином, ведучи мову про наукову документацію 30-50-х рр. ХХ століття ми не можемо говорити про наукову дисципліну, або хоча б про напрямок досліджень. Документаційна діяльність торкалася лише практичної сфери життя, проте висновки Ж. Маєвського підштовхнули вчених до підняття питання про наукову інформацію як напрямок досліджень, про що свідчить поява у середині 60-х рр. ХХ ст. праць неодноразово згаданої нами Марії Дембовської. Її монографія «Документація та наукова інформація: нарис проблематики та напрямки розвитку» стала ключовою для розвитку науки про інформацію у Польщі, а тому на ній варто спинитися більш докладно.

М. Дембовська оперувала двома основними поняттями, сутність яких пояснювала у своїй монографії – мова йшла про вже згадані терміни «документація» та «наукова інформація». Документація за М. Дембовською вживається у чотирьох значеннях: зібрання документів; список документів; сфера діяльності (документаційна діяльність); галузь знань, або науки, яка досліджує теоретичні підстави документаційної діяльності, а також її методику та техніку. Для останнього значення вживається також термін «документологія». Далі авторка вдавалася до спроби встановлення взаємозв'язків між документацією та науковою інформацією. Після ретельного аналізу французької, німецької та англо-американської наукової літератури, що стосується проблеми, дослідниця дійшла висновку, що поняття «документація» та «наукова інформація» є синонімічними, проте це не означає тотожність дефініцій «інформація» та «документація». Загалом, Марія Дембовська розглядає наукову інформацію як інформацію про досягнення науки, поступ техніки, або факти, що мають місце в інших сферах діяльності (економіка, адміністрація, політика), засновану на наукових методах, слугуючи потребам науки чи практики.

Науку про інформацію М. Дембовська називає теорією наукової інформації, яка на її думку інтегрує у собі об'єкти досліджень всіх дисциплін,

що задіяні у передачі наукової інформації, а саме наукової редакції, бібліотекознавства, бібліографії, архівістики, музеєзнавства тощо. Важливою тенденцією, яку підкреслює Марія Дембовська, є посилення зв'язків між бібліотечною справою та документацією. Розмежовуючи ці сфери діяльності, вчена пояснювала, що бібліотеки лише нагромаджують та удоступнюють свої фонди, а осередки документації та інформації ще й опрацьовують інформаційні матеріали та займаються процесом передачі інформації. Однак, великі бібліотеки мають свої інформаційні служби, які, зокрема, займаються копіюванням матеріалів для потреб читачів, а отже стають учасниками процесу передачі інформації [23, s. 13-14, 25, 117, 119-120].

Книжка Марії Дембовської стала справжнім каталізатором зростання інтересу до проблем наукової інформації. Вже на початку 70-х рр. ХХ століття з'явилася перша спроба узагальнення відомостей про наукову інформацію у форматі лекційного курсу авторства Едварда Коссута, який, зокрема, значну увагу приділив одному з ключових понять наукової інформації – визначенню терміну «документ» [37, s. 136]. Для усталення значення цього терміну Е. Коссут, перш за все, окреслював функції документа у науковій документації – з одного боку документ є джерелом знань про досліджувану проблему, а з іншого боку він фіксує результати досліджень та у подальшому служить для передачі цих результатів. Підбиваючи підсумки, вчений констатував, що у науковій інформації документ є основою процесу пізнання, документ реєструє, фіксує та матеріалізує знання [42, s. 163-169].

Загалом 70 – 90-ті рр. ХХ століття у контексті розвитку науки про інформацію в Польщі характеризувалися, перш за все, термінологічними дискусіями, про які ми детально будемо вести мову у подальшій частині дослідження. Серед негативних тенденцій, що гальмували науковий поступ варто відзначити перехід інформаційної діяльності у практичну площину, її підпорядкування потребам економіки, господарства та промисловості. Домінувала позиція, що науково-дослідна діяльність має служити потребам промисловості – це було закріплено ухвалою Ради міністрів Польської

Народної Республіки від 12 лютого 1971 року у справі розвитку наукової, технічної та економічної інформації. Через два роки було опрацьовано концепцію державної Системи наукової, технічної та організаційної інформації, яка підтвердила прикладний характер наукової інформації – перш за все вона мала обслуговувати господарство, а вже потім служити потребам розвитку науки.

Цікаво, що кардинальна зміна політичної системи у Польщі та скасування згаданих ухвал у 1990 році не принесли полегшення. У 1994 році було скликано Комітет у справах державної політики у сфері наукової інформації, який, у свою чергу, представив проект Державної системи інформації, що був повним клоном Системи 1973 року. Цей проект викликав шквал критики не тільки науковців, але й політиків, які відкрито вели мову про реставрацію бюрократичних утворень періоду соціалістичної ПНР. У 90-х рр. минулого століття інформатологія у Польщі розвивалася в умовах технологічного та інформаційного буму, які, у свою чергу, стали тим фактором, що сприяв відродженню та поступу саме наукового знання про інформацію [37, s. 137].

Поряд із науковим осмисленням інформації у другій половині ХХ століття продовжує динамічно розвиватися практична діяльність у царині документації та наукової інформації. Після завершення Другої світової війни Європою ширилися погляди про необхідність спрямування всіх сил суспільства на відбудову економіки та господарства. Саме тому необхідно було створити мережу документаційних осередків, що мали акумулювати наукову інформацію про відбудову згаданих сфер життя.

Поступова відбудова та відновлення наукової інфраструктури у післявоєнній Польщі створили умови для створення осередків наукової інформації в Польщі. Необхідно підкреслити, що у другій половині ХХ століття документаційна та інформаційна діяльність у Польщі розвивалися в умовах ізоляції держави від світової системи наукової комунікації. Але якимось чином осередкам наукової інформації необхідно було задовольняти

потреби державного сектору у сфері доступу до світової наукової літератури з різних галузей науки і техніки.

Протягом 1949-1950 рр. був створений Головний інститут науково-технічної документації, який став центральним осередком інформаційної діяльності у повоєнній Польщі. Через кілька років його перейменували на Центральний інститут науково-технічної документації (ЦІНТД). Під егідою цього Інституту по всій країні розбудовувалася мережа локальних та галузевих осередків інформації, до яких з 1960 року входили і бібліотеки. Станом на 1973 рік загальна кількість таких інформаційних центрів досягла 5600. На початку 80-х рр. ХХ століття всі вони були ліквідовані через брак коштів на утримання такої кількості закладів.

Окрім координації діяльності осередків документації та наукової інформації ЦІНТД мав також організовувати проведення наукових досліджень у галузі методики ведення документаційної діяльності, нагромаджувати, опрацьовувати та розповсюджувати засоби науково-технічної документації, готувати спеціальні інформаційні видання, виховувати молоді кадри документаційної служби, співпрацювати із закордонними інституціями аналогічного спрямування тощо [34, s. 88-89].

Починаючи з 1960 року термін «документація» поступово виходить із наукового ужитку у зв'язку з постановою № 169 Ради міністрів ПНР, яка запровадила термін «наукова інформація» для означення всього, що пов'язано з документаційною та бібліотечною діяльністю [91]. На початку 1971 року черговою постановою Ради міністрів було створено Центр наукової, технічної та економічної інформації (Центр НТЕІ), що було пов'язано з необхідністю відділення координаційних функцій осередків наукової інформації від науково-дослідницьких. Тоді ж до загальнодержавної мережі осередків наукової інформації увійшли бібліотеки та архіви.

Сфера діяльності Центру НТЕІ була надзвичайно широкою: координація діяльності існуючих осередків інформації у всіх аспектах нагромадження та обміну наукової інформації, пропагування та планування інформаційної

діяльності у Польщі, запровадження нових інформаційних технологій до діяльності осередків наукової інформації, контроль та координація у сфері освіти працівників документаційних служб, провадження та координація видавничої діяльності з проблематики наукової та технічної діяльності [29, s. 44].

У 70 – 80-х рр. ХХ століття розпочалася праця над концепцією державної Системи наукової, технічної та організаційної інформації (СНТОІ), що мала стати логічним продовженням роботи над розбудовою державної комп'ютерної системи наукової інформації під назвою «Світовид». Згідно концепції СНТОІ інформаційні осередки у Польщі мали бути організовані у три взаємопов'язані підсистеми: центральну, професійну та місцеву. До складу головної підсистеми мали увійти центральні та галузеві осередки інформації. Центральні осередки мали координувати процес нагромадження первинних документів, а також опрацювання та розповсюдження похідних документів. Тим самим займалися й галузеві осередки, зосереджуючись на опрацюванні інформації з окремих галузей знань. Роль галузевих осередків, серед іншого, грали університетські бібліотеки та мережа книгосховищ Польської академії наук.

Професійна підсистема мала складатися з осередків інформації, що знаходилися в окремих установах та підприємствах. В основу співпраці цих професійних осередків було покладено ієрархічний принцип. Вони мали працювати на потреби наукового середовища окремих інституцій. Місцева, або територіальна підсистема СНТОІ має складатися з інформаційних осередків адміністративних одиниць держави: воєводств, міст, гмін тощо. Ці функції поклалися на місцеві бібліотеки та архіви [71, s. 11].

Окреслені вище масштабні та далекосяжні плани створення «польського Інтернету» так і не були реалізовані з огляду на кризу соціалістичного ладу ПНР, що сталося у 1989 році. Через рік Центр НТЕІ було ліквідовано, а разом із ним 86% всіх осередків наукової інформації у Польщі. Ліквідаційні процеси продовжилися й надалі, але через громіздкість осередків НТЕІ у Польщі вони

затягнулися на десятиліття (до 2004 року), до моменту вступу Польщі в ЄС. На зміну Центру НТЕІ у 1990 році прийшов Осередок обробки інформації. Згідно статуту, осередок мав проводити дослідження у галузі наукової інформації та сприяти популяризації інформаційних систем. За великим рахунком ця установа займалася тими самими питаннями, що й Центр НТЕІ тільки під іншою вивіскою [34, s. 98-100].

1.2. Ранні теоретико-методологічні студії польської інформологічної науки

Звернення до проблеми необхідності визначення терміну «інформологія» та окреслення сфери інформологічних досліджень обумовлене тим фактом, що ця відносно молода наука досі перебуває на стадії формування та осмислення теоретико-методологічних засад свого існування як окремої наукової дисципліни. Легітимація інформології як науки у Польщі шляхом визначення її дефініції та проблемного поля стала наріжним каменем всіх подальших дискусій щодо місця зазначеної наукової дисципліни у системі наукознавства і перші серйозні спроби такого теоретичного осмислення фіксуються одночасно з фактом першого вживання терміну у польській науковій літературі.

Одразу підкреслимо важливий момент – наукознавство у Польщі не використовує терміну «інформологія» у жодному з можливих розуміннь. Автор використав цю дефініцію як загальноприйняту в українському науковому середовищі для визначення комплексу наук про інформацію у широкому розумінні [2, с. 19]. Цьому розумінню у Польщі відповідає дефініція «інформатологія» (пол. informatologia), яка дорівнює англійському визначенню «information science». У сфері науки та вищої школи Польщі використання терміну «інформатологія» було закріплене розпорядженням Міністерства науки та вищої освіти «Про галузі знань, сфери науки та мистецтва, а також наукові та мистецькі дисципліни» від 8 серпня 2011 року.

Відповідно до цього розпорядження у гуманістичних науках була виділена наукова дисципліна – «бібліологія та інформатологія» [69]. У цьому підрозділі дослідження ми спробуємо з'ясувати як дійшло до такого симбіозу двох наук та як відбувалася легітимація інформатології у польських наукових колах.

Перш за все, дамо відповідь на першу частину дослідницького питання, поставленого вище, а саме, щодо симбіозу бібліології та інформатології. Божена Коредчук, яка є однією з провідних польських сучасних бібліологів відзначає, що словосполучення «бібліологія та інформатологія» може інтерпретуватися у двох сенсах – як свого роду «федерація» двох наук, або назва однієї дисципліни. Іншими словами, ми можемо вести мову про «науку про книжку та інформацію», або «науку про книжку і науку про інформацію». На думку Б. Коредчук обидві схеми є вірними з точки зору наукознавства та історично обумовленими. З кінця ХХ століття обидві дисципліни стали автономними, однак зберегли тісний зв'язок завдяки спільному корінню, адже і бібліологія, і інформатологія беруть свій початок з бібліографії. В обох науках об'єктом дослідження виступають книжка, документ та інформація. Врешті решт, обидві дисципліни виводилися з бібліотечної практики і, на нашу думку, у контексті зв'язків між бібліологією та інформатологією доречно скористатися схемою: бібліотечна практика – бібліографія – бібліологія – інформатологія. Це своєрідний уявний ланцюжок зародження інформатологічних студій [41, s. 213-214].

Термін «інформатологія» на сторінках наукової періодики регулярно зустрічається з 1974 року, після того як директорка Бібліотеки Польської академії наук Марія Дембовська вжила його у назві своєї програмної статті «Інформатологія і наукознавство» [25]. Навіть найбільш знані польські інформатологи не згадують про той факт, що дефініція «інформатологія» вже зустрічалася у польській науковій літературі так би мовити «на маргінесі». У 1972 році була опублікована стаття Марії та Казимира Леських, що стосувалася наукової інформації як галузі знань загалом [47]. Зокрема, вони апелювали до думки американських інформатиків Е. Дебонса та К. Оттена, у

назві статті яких зустрічається термін «informatology» [59]. Тобто, можна зробити висновок, що польська дефініція «інформатологія» є звичайною калькою з англійської мови і була вжита як мінімум за 2 роки до публікації Марії Дембовської.

Подружжя Леських у 1972 році запропонувало перше зафіксоване нами визначення інформатології, як науки – це метанаука, яка досліджує інформацію та операції з нею. Публікація Леських не мала широкого розголосу і на неї не так активно посилалися як на праці М. Дембовської. М. та К. Леські прямо вказували, що термін був запозичений з американського наукознавства, але і там він зустрічається вкрай рідко. Якщо проаналізувати зміст американського часопису «Journal Of The American Society For Information Science», то за весь період його існування термін «інформатологія» вживався лише 7 разів у 70-х та на початку 90-х рр. ХХ століття і лише двічі у повноформатних наукових статтях – у 1970 та 1978 році [9]. Використовуючи західну термінологію, самі Леські залишаються вірні традиції і закликають дотримуватися визначення «наукова інформація» [47, s. 19, 22].

У польському наукознавстві сама дефініція для означення наукової дисципліни була запропонована М. Дембовською та послідовно ототожнювалася нею з вже відомим терміном – наукова інформація. Зокрема, у середині 80-х рр. ХХ століття дослідниця так описувала взаємозалежність між двома назвами наукової дисципліни: «Термін «наукова інформація» вживається у польській мові для означення як практичної сфери діяльності, так і наукової дисципліни, яка становить теоретичне підґрунтя цієї діяльності. Науковою інформацією як науковою дисципліною називається також наука про наукову інформацію – інформатологія» [14, s. 577].

На думку М. Дембовської визначення дефініції та проблемного поля наукової інформації (інформатології) – це міждисциплінарна проблема, яка має вирішуватися зусиллями всіх науковців, які використовують термін «наукова інформація» у своєму значення. Наприклад, наукознавці вважають, що наукова інформація має займатися інформаційними потоками, створеними

наукою та, перш за все, джерелами інформації. Наука у цьому випадку також трактується як інформаційна система. На думку кібернетиків інформатологія має досліджувати всі процесі передачі наукової та професійної інформації. Для визначення інформатології дослідниця вживала термін «супердисципліна», оскільки ця наука інтегрує у собі різні напрямки досліджень одного й того явища – інформації. М. Дембовська була переконана, що концепція інформатології має бути опрацьована у тісній взаємодії з іншими науками, з якими вона ділить спільне дослідницьке поле [14, s. 577-578].

Остаточне визначення інформатології (наукової інформації) Марія Дембовська надала у 1979 році, у «Термінологічному словнику наукової інформації». Відповідно до цього визначення наукова інформація – це галузь знань, що охоплює все розмаїття теоретичних та практичних досліджень, пов'язаних з інформаційною діяльністю. Інформаційна діяльність, у свою чергу, визначається як організована діяльність, завданням якої є нагромадження, опрацювання та удосконалення інформації про досягнення науки, техніки та інших сфер суспільного життя [76, s. 5-7]. Сам термін «інформатологія» був протестом проти використання дефініції «інформатика», яка до польської мови прийшла з російської [14, s. 582].

Однак, термін «інформатологія» не став загальноживаним у польському наукознавстві. Плюралізм наукових поглядів тривав до 2010 року, коли назва «інформатологія» була закріплена у нормативно-правовому полі. До цього часу тривали дискусії між вченими, які то згасали, то спалахували з новою силою. Доречним буде пов'язувати термін «інформатологія» тільки з М. Дембовською, оскільки саме вона була головним промотором цього визначення у Польщі. Вже згадана нами Б. Коредчук слушно зазначає, що Марія Дембовська не створила нову науку, а тільки дала їй назву. Інформатологія до 1974 року була відома як документація, наукова документація, науково-технічна та економічна інформація, наукова інформація, наука про інформацію і т. д [41, s. 219].

Протягом 1974-1979 рр. на сторінках польського наукового часопису «Актуальні проблеми інформації та документації» точилася затята наукова дискусія, результати якої було представлено у 13 статтях, які обговорювали проблему назви науки, яка раніше була відома як «наукова інформація». Розмаїття назв проаналізувала та узагальнила сучасна дослідниця Мажена Свігонь. У нашій роботі ми скористаємося її напрацюваннями. Окрім терміну «інформатологія» лунали пропозиції Ольгерда Войтасевича (інформаторика), інформологія (Христина Тіттенбрюн), бібліотроніка (Фелікс Віди-Вирський), інформатика (Вацлав Пжеласковський). За те, щоб зберегти назву «наукова інформація» виступали Ганна Унейовська, Адам Гурський, Збігнев Жмігородський. Протягом 1980-1997 рр. лунали дефініції «інфосцієнтика» (Конрад Фяльковський), «знання про наукову інформацію», «знання про інформацію та наукову комунікацію» (Барбара Сордилова), «інформологія науки» (Єжи Ратаєвський) [83, s. 28].

У жовтні 2002 року у Варшаві відбувся важливий науковий форум, на якому основним питанням для обговорення була проблема термінології у науках про бібліотеки та інформацію. Ця конференція стала своєрідним рубежем у процесі термінологічних дискусій, які тривали не одне десятиліття. Серед поконференційних публікацій привертає увагу стаття провідного польського інформатолога, одного з теоретиків інформаційно-пошукових мов Євгеніуша Сцібора, для якого виступ на конференції став одним з останніх у житті та певним підсумком наукової діяльності. Професор Є. Сцібор у черговий раз звертався до теоретичних узагальнень М. Дембовської і погоджувався з нею щодо багатозначності терміну «наукова інформація». На цьому фоні застосування дефініції «інформатологія» до окреслення науки про наукову інформацію було б більш доречним, оскільки згаданий термін не тільки однозначний, але й односкладовий.

Однак, врешті решт, дослідник відмовлявся від інформатології на користь більш звичного визначення «наукова інформація». Є. Сцібор навіть на початку XXI століття вважав, що не можна так швидко розпрощатися з

усталеним у наукознавстві терміном. При цьому, сам вчений неодноразово підкреслював, що термінологія М. Дембовської є найкращим з можливих виходів з термінологічної пастки, в яку себе загнали науковці, що займаються проблемами інформації [72, s. 18-19]. Такий погляд знайшов своє відображення у структурі гасел «Енциклопедичного словнику інформації, інформаційно-пошукових мов і систем», який було презентовано того ж, 2002 року. Це видання позбавило інформатологію статусу самостійної науки – вона ставала допоміжною дисципліною у структурі наукової інформації, поряд з бібліографією, інформетрією, бібліометрією, інфолінгвістикою та іншими дисциплінами [75, s. 328].

Класикою польської інформатології по праву вважається монографія Сабіни Цісек, присвячена філософським аспектам науки про інформацію, до яких належить і проблема дефініції та визначення наукової дисципліни, якій присвячена наша кваліфікаційна робота. Не дивлячись, що з моменту публікації метанаукових узагальнень С. Цісек минуло понад два десятиліття, саме її позиція щодо визначення інформатології як науки на сьогодні є домінуючою у Польщі.

Що стосується термінологічної суперечки, то дослідниця апелює не тільки до проблеми доцільності того, чи іншого терміну, але й зважає на його популярність, чим також не можна нехтувати. Сабіна Цісек підкреслила, що в науці про інформацію домінує англійська мова, а отже вона диктує правила гри у світовій інформатології. У Польщі на початку XXI століття все ще була популярна дефініція «наукова інформація», а визначення «інформатологія» залишалося на маргінесі науки і, якби не М. Дембовська, то, можливо, зникло б й узагалі. С. Цісек зробила спробу поставити крапку у багаторічних дискусіях щодо назви науки про інформацію – дефініції «наукова інформація» та «інформатологія» рівнозначні і подальші суперечки не мають сенсу, бо стосуються виключно оболонки, а не змісту науки.

Ілюструючи факт проблематичності однозначного визначення інформатології С. Цісек наводить вражаючі цифри – станом на кінець 80-х рр.

XX століття лише в англomовній науковій літературі було зафіксовано 695 різних визначень терміносполучення «наукова інформація». Підхід самої дослідниці до цього складного питання наразі найбільш оригінальний у польській науці – Сабіна Цісек вважає, що інформатологія є тим, чим професійно займаються дослідники, які декларують свою приналежність до цієї наукової дисципліни. Всі інші визначення, на думку С. Цісек, лише характеризують інформатологію, але не дають визначення самому терміну та науці [16, s. 45-47].

Чергова знакова публікація, що торкалася проблем термінології науки про інформацію вийшла у 2006 році під загальною редакцією бібліотекознавця Збігнева Жмігородського. Серед іншого автори торкаються питання співіснування кількох рівнозначних термінів для окреслення науки про теорію та практику наукової інформації – поряд з науковою інформацією прийнятними вважаються інформатологія, наука про наукову інформацію, інформологія та інформатологія науки, наука про інформацію та наукову комунікацію. При чому, саме останнє визначення характеризується як «найбільш адекватне окреслення для дисципліни, яка займається інформаційними процесами у науці та інших сферах людської діяльності» [34, s. 103].

Так чи інакше, але навіть сучасні польські інформатологи під час визначення напрямку своїх наукових пошуків беруть за основу змістове наповнення, яке дала дефініції «інформатологія» Марія Дембовська. Зокрема, варшавська дослідниця Барбара Сосінська-Калата, віддаючи належне термінологічним ініціативам М. Дембовської, відзначає, що відома бібліотекознавиця помилялася, коли обмежила дослідницьке поле інформатології лише науковою інформацією, адже навіть у 70-х рр. XX століття наука про інформацію цікавилася і досліджувала інформацію, що стосувалася багатьох інших сфер життя суспільства – господарчу та бізнес-інформацію, правову, публічну, управлінчу, освітню, культурну тощо.

Сама Б. Сосінська-Калата користується визначенням західного теоретика наукової інформації, американського інформатика Тефко Сарачевича, як одного з найбільш впливових теоретиків інформаційної науки у світі. Адаптуючи визначення Т. Сарачевича для потреб польського наукознавства, авторка окреслює предмет інформатології як посередництво між засобами інформації та її потенціальними та актуальними споживачами. Згадане «посередництво» має розглядатися у всіх вимірах та аспектах – перш за все, у організаційному, суспільному та технічному, а також культурному, психологічному, лінгвістичному, економічному, правничому, етичному та багатьох інших. Таке розмаїття дослідницьких аспектів виразно свідчить про необхідність міждисциплінарних студій у царині інформатології та її приналежність одночасно до суспільних та гуманістичних дисциплін.

Головною проблемою, над якою має працювати інформатологія, на думку Барбари Сосінської-Калати, є проблема так званого «інформаційного вибуху». Цей вибух характеризується стрімким зростанням наукових публікацій та інших типів фіксації сучасних знань у царині науки та техніки. Інформатологія має розробляти найбільш оптимальні способи передачі згаданої наукової інформації до кінцевого споживача [78, s. 26-28]. На нашу думку, дослідниця протирічить сама собі, обмежуючи предмет інформатології лише науковою інформацією (позиція М. Дембовської) і звужує предмет наукових пошуків інформатологів лише до проблем архітектури інформації, що є лише одним з багатьох напрямків інформатологічних досліджень.

Розрив з застарілими визначеннями Марії Дембовської пропонувала і Мажена Свігонь. Авторка розглянула термінологічні дискусії польських інформатологів у контексті аналогічних зрушень у західній теорії науки про інформацію. Дослідниця аргументує свою позицію відсутністю загального визнання дефініції «інформатологія» в Польщі, а також появою нового, перспективного напрямку досліджень, відомого у західному наукознавстві як «Knowledge Science» (наука про знання), який, у свою чергу, близький до інформатології і цілком може стати самостійною науковою дисципліною.

Виходячи з цього, М. Свігонь пропонує перейменувати науку про інформацію (інформатологію) на науку про інформацію та знання. Проблема в тому, що односкладовий термін для цієї синтетичної дисципліни поки що не існує. Що стосується інформатології, то згідно висновків Мажени Свігонь, справа не в тому, що цьому терміну не один десяток років, а у тому, що він не відображає сучасних тенденцій у дослідженнях, які виокремилися на початку ХХІ століття [83, s. 27-29].

У 2018 році Міністерство науки та вищої освіти Польщі викликало велике занепокоєння у спільноті інформатологів тим фактом, що бібліологія та інформатологія були «переведені» зі сфери гуманістичних до суспільних наук. Здавалося б, на перший погляд, це рішення не матиме жодного впливу на подальший розвиток наук про інформацію, однак варшавська дослідниця Ядвіга Возняк-Касперек висловила застереження, що це бюрократичне рішення Міністерства матиме вплив на зміст інформатологічних досліджень, з поля зору яких можуть зникнути культурні явища, оскільки інформація є невід'ємною частиною культури [94, p. 11]. Таким чином, Я. Возняк-Касперек виступила проти встановлення жорстких рамок між науками, підтримуючи міждисциплінарну співпрацю. Значну частину своєї статті авторка присвячує свого роду повторній легітимації інформатології як окремої наукової дисципліни, що обумовлене згаданим розпорядженням Міністерства науки та вищої освіти Польщі.

Визначаючи основний предмет інформатологічних студій Я. Возняк-Касперек спирається на досягнення М. Дембовської, однак значно розширює та осучаснює визначення інформатології, розриваючи її зв'язок з науковою інформацією, хоча й констатує, що обидві дисципліни мають спільне коріння у бібліографічних та бібліотекознавчих дослідженнях. За Ядвігою Возняк-Касперек, інформатологія досліджує теорію та практику інформаційної діяльності, загальні проблеми ефективної передачі знань від джерела до користувача, з урахуванням соціальних, культурних, психологічних та практичних факторів, що впливають на цю передачу. На думку вченої, наукова

інформація зосереджується виключно на вивченні інформації про результати досліджень, на відміну від інформатологів, які поряд із цим аспектом досліджують інформацію, що стосується професійної діяльності, управління, суспільства, здоров'я, бізнесу, повсякденне життя тощо.

Таким чином, Я. Возняк-Касперек заперечує право наукової інформації на виокремлення як самостійної наукової дисципліни – для авторки вона є виключно дослідницьким напрямком інформатології. Водночас, дослідниця підкреслює, що інформатологія не займається всіма можливими інформаційними об'єктами та процесами. Наприклад, інформатологи не цікавляться масовою інформацією, або інформацією, що не зафіксована на матеріальному носії та зберігається виключно у людській свідомості [94, р. 13-15]. На нашу думку, авторка сама себе заводить у глухий кут – обмежуючи проблемне поле інформатології вона не дає відповіді на питання, чому це необхідно, чому інформатологія не може охоплювати всього розмаїття інформації?

Повертаючись до контроверсійного урядового розпорядження щодо нової номенклатури наукових дисциплін у Польщі Ядвіга Возняк-Касперек разом із вроцлавською книгознавицею Боженою Коредчук підкреслювали, що однозначне віднесення бібліології та інформатології до гуманістичних, або суспільних наук є невдалим у будь якому випадку, оскільки згадані науки завжди функціонували у міждисциплінарному полі. Твердження про мульти і міждисциплінарність інформатологічних досліджень не викликало сумнівів ще в кінці 70-х років ХХ століття.

Ведучи мову про міждисциплінарний характер інформатологічних студій авторки виділяють два підходи до предмету дослідження в інформатології – суспільно-гуманістичний та інформаційно-технічний. В ідеальних умовах обидва згадані підходи мають взаємодіяти між собою та впливати на ініціацію нових проблем. Суспільно-гуманістичне поле інформатологічних досліджень формують засоби, передача та використання інформації, її особливості та чинники, що впливають на процес комунікації.

Інформаційно-технічний підхід виявляється у вивченні технологій, необхідних для обробки інформації, проблем створення та функціонування систем, що забезпечують максимальну доступність та використання інформації [41, s. 219-220].

Сучасний люблінський бібліолог та інформатолог Себастьян Котуля у 2018 році ініціював масштабне дослідження із статистичного та критичного опрацювання усієї наукової літератури з проблем інформатології. Кінцевою метою проекту мало стати окреслення предмету та дослідницького поля цієї дисципліни, оскільки, на думку С. Котулі, саме науковці є творцями предмету дослідження. Не предмет має обмежувати пошук вченого, а навпаки [44]. Результати свого пошуку дослідник презентував у тому ж році, на шпальтах польського наукового часопису «Бібліотечний огляд» [43].

Автор одразу чітко розділяє бібліологію та інформатологію – це дві самостійні наукові дисципліни, штучно об'єднані в одній назві. Оминаючи бібліологію, можна констатувати, що С. Котуля підтверджує тезу про неможливість однозначного окреслення дослідницького поля інформатології з огляду на виразно міждисциплінарний характер інформатологічних студій. Дослідник визначає інформатологію як цілий комплекс різних наук про інформацію, а отже, її дослідницьке поле формують предмети кожної з цих наук. Ще одним фактором, який повністю унеможлиблює фіксацію предмета інформатологічних досліджень, на думку Себастьяна Котулі, є стрімкий розвиток інформаційних технологій, який постійно розширює горизонти зацікавлень інформатологів. Саме це розширення дослідницьких горизонтів дає підстави включити до кола зацікавлень інформатологів, зокрема, масову інформацію, можливість чого заперечувала Я. Возняк-Касперек [43, s. 347, 351-352].

Висновки до розділу 1

Проаналізувавши основні етапи становлення науки про інформацію на польських землях ми можемо виокремити наступні головні тенденції:

– коріння інформатології, як і більшості наук інформаційного циклу, сягає бібліотечної практики. Першою історичною формою інформатології у Польщі можна вважати бібліографію;

– інформатологія у Польщі зародилася і розвивалася завдяки міцним контактам із західною науковою спільнотою (перш за все, з науковими осередками Західної Європи та Сполучених Штатів);

– у період 50 – 90-х рр. ХХ століття наука про інформацію більше тяжіла до практичної площини, обслуговування економіки та промисловості. Ця тенденція була обумовлена перебуванням ПНР у сфері впливу Радянського Союзу, де наука про інформацію розвивалася ізольовано у вигляді інформатики, покликаної слугувати потребам раціоналізації командно-адміністративної економіки;

– продовження теоретичних студій у польській інформатології стало можливим навіть в умовах тотальної «радянізації» науки завдяки збереженню напрацювань вчених попередніх поколінь (особливо 20 – 40-х рр. ХХ століття) та міцним зв'язкам із західною науковою спільнотою, сформованих ще наприкінці ХІХ століття;

– система інформаційних та документаційних осередків періоду соціалістичної Польщі, не дивлячись на свою громіздкість та заідеологізованість стала міцним фундаментом для розростання мережі організацій та установ, що займатимуться інформатологічними студіями у незалежній Польщі.

Огляд дискусій щодо термінології інформатологічних досліджень у Польщі другої половини ХХ – перших десятиліть ХХІ століття дає підстави до висновку про методологічну невизначеність та незрілість польських науковців, які на сьогодні не готові дати однозначної відповіді про дефініцію

та зміст науки про інформацію. Позиція С. Цісек імпонує своєю простотою у вирішенні дискусійних питань, проте, на нашу думку, такий погляд корисний лише у контексті боротьби з бюрократизацією процесу фінансування науки, але аж ніяк не сприятиме припиненню подальших дискусій та лише розширить їх поле. Як ми з'ясували, польська інформологія як наукова дисципліна не є винаходом польських вчених, а проблема дефініції має своє коріння у тонкощах перекладу західних та, відповідно, східних (читай радянських) термінів, тож, на нашу думку, і відповідей варто шукати саме там. Теж саме стосується і проблемного поля зазначеної дисципліни.

РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ІНФОРМОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ПОЛЬЩІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

2.1. Проблемне поле інформологічної науки

Напрямки розвитку інформатології в Польщі, про які ми будемо вести мову далі, зародилися у Сполучених Штатах та Західній Європі, які і сама наука про інформацію, а тому, характеризуючи ці напрямки, перш за все, звертатимемося до західного досвіду розвитку цих сфер дослідження, а вже потім визначимо стан їх розробки у сучасній польській науці.

Сфери досліджень сучасної інформатології чітко співвідносяться з трьома складовими дослідницького поля цієї дисципліни: інформацією, користувачами інформації, інформаційними технологіями. На підставі цих складових, наприкінці 90-х рр. ХХ століття американський інформатолог Марця Бейтс сформувала так звані три дослідницьких питання науки про інформацію:

1. Якими є властивості зафіксованого знання?
2. Як люди відносяться до інформації, шукають її, оцінюють та використовують?
3. Як забезпечити швидкий та зручний доступ до засобів зафіксованої інформації? [11]

Саме навколо пошуків відповідей на ці три засадничі питання й були зосереджені інформатологи останні 70 років, хоча з плином часу акценти уваги дослідників помітно зміщувалися в залежності, перш за все, від технічного прогресу суспільства. Пошуком відповіді на перше дослідницьке питання інформатології стали бібліометричні студії та дослідження у сфері організації знань.

Бібліометрія за визначенням її фундатора Алана Прічарда займається дослідженням комунікації за допомогою книг та інших форм документів,

використовуючи математичні та статистичні методи. Іншими словами, бібліометричні студії – це кількісні дослідження наукової літератури. Головними цілями бібліометричних досліджень є:

1. Кількісний аналіз стану і розвитку наукової літератури (оцінка обсягів, зростання, структури);
2. Аналіз властивостей письмової комунікації (концентрація, застарілість, розпорошення);
3. Кількісний аналіз тематичної структури наукової літератури;
4. Кількісний аналіз зв'язків між публікаціями (аналіз цитувань);
5. Аналіз окремих характеристичних ознак (авторство, співавторство, афіліація, країна походження авторів, мови публікацій, часописи та ін.) [78, s. 36].

Для розвитку бібліометричних досліджень ключове значення мало заснування Юджином Гарфілдом (1925-2017) Інституту наукової інформації у Філадельфії та перших індексів цитувань (60 – 70-ті рр. ХХ ст.). Бібліометричні дослідження наукової літератури стали одним із загальноновизнаних методів оцінки діяльності та доробку наукових осередків та окремих науковців, а також якості наукових публікацій. Володіння методикою проведення бібліометричних досліджень стало однією з важливих професійних компетенцій спеціалістів з інформації, що працюють в університетських бібліотеках, спеціальних наукових книгосховищах та осередках інформації, що діють при наукових інституціях. Як галузь бібліометрії варто також згадати альтметрію – оцінку впливовості окремих дослідників та інституцій у науковій спільноті [78, s. 36-37].

Польські дослідники надзвичайно активні у сфері бібліометричних студій. При чому, окрім численних прикладних досліджень, ми спостерігаємо інтерес до теоретичних дискусій. Зокрема, Міхал Коковський не тільки підготував огляд розвитку наукометрії в Польщі за останні три десятиліття, але й ініціював дискусію щодо того, якої саме наукометрії потребують польські дослідники. За висновками М. Коковського бібліометрія може бути

цінним інструментом у справі реформування науки і формування актуальної наукової політики – зокрема, у питаннях організації структури науки та вищої освіти [39, s. 128-130]. Цінні узагальнення на підставі бібліометричного аналізу зробила Бернадета Іваньска-Чеслік, якій вдалося «намалювати» груповий портрет польських бібліологів та інформатологів, результатом чого стало ґрунтовне опрацювання у двох частинах, реалізувати яке вдалося завдяки вдалому поєднанню кількісної та якісної методології досліджень [36]. Як інструмент оцінки інноваційних рішень у польській науці використав бібліометрію Кшиштоф Клінцевич, хоч і спинився на аналізі лише двох галузей – інформатики та біотехнологій [38, s. 199-204]. Предметом наукометричних досліджень у Польщі стає і сама бібліометрія. Як приклад подібних опрацювань відзначимо статтю Магдалени Шнігір, яка наголосила на досить високому рівні теоретичних досліджень у середовищі польської наукометрії – понад третина всіх публікацій за 2015-2017 рр. носила теоретико-методологічний характер [86].

За часом появи одним із найстарших напрямків інформатології є організація знань. Витоки цього напрямку сягають бібліографічної практики і пов'язані з переробкою так званої природної мови (автоматичне індексування, автоматичне анотування), моделюванням структури даних у системах баз даних та пошуку інформації (структуризація пошукових систем). Найбільш помітними здобутками досліджень у цій сфері стали дві концепції організації знань призначені для індексування та пошуку. Першою була фасетна класифікація Ш. Р. Ранганатана (1892-1972), яка у середині ХХ століття була розвинута британською Дослідницькою групою з класифікації (Classification Research Group), а зараз застосовується як модель організації словників та пошуку.

Другою концепцією, яка використовується та розвивається до сьогодні є модель організації термінології, яка виникла наприкінці 50-х рр. ХХ ст. у Сполучених Штатах. Основою для створення міжнародних стандартів організації пошукової термінології стала модель документаційного тезаурусу,

яку також називають моделлю інформаційно-пошукового тезаурусу. У 60-х рр. XX століття вона була відома під аббревіатурою TEST (Thesaurus of Engineering and Scientific Terms). Станом на сьогодні обидві згадані концепції активно розвиваються і широко використовуються у моделюванні сучасних систем організації знань (систем метаданих), що є незамінними у процесі оптимізації пошуку інформації [78, s. 37-38].

На сьогодні проблемами організації знань у Польщі найбільш плідно займається Барбара Сосінська-Калата. Дослідниця з Варшавського університету в основному звертається до теоретичних аспектів проблеми – її цікавлять нові методи та інструменти організації знань [80] та такий малодосліджений аспект як індивідуальна організація знань [77]. Ці розробки стали, водночас, вдалим прикладом інтеграції методів гуманітарних наук у сферу досліджень високих технологій. Відмінною, проте не завжди виправданою рисою публікацій Б. Сосінської-Калати є зосередження на прискіпливому огляді літератури західних вчених, що торкалися питань організації знань. Натомість, спостерігаємо певне нехтування польським досвідом у цій царині, а досвід цей заслуговує на увагу, адже у сучасній інформатології тематика організації знань ще з початку 2000-х рр. цікавила Еву Станьчик-Хугет [81], Марека Наготько [57], Магдалену Мелюс [50] та багатьох інших вчених і в переважній більшості їх студії носили теоретичний характер. Дуже часто публікації зі сфери організації знань перетинаються з іншою сферою інформатологічних студій, а саме проблемами користувачів інформації та управління інформацією.

До студій, пов'язаних із суспільним аспектом інформації та знання відносять дослідження користувачів інформації, їх поведінки, що відбивається на процесі пошуку, оцінки та використання інформації, а також їх навичок (інформаційних компетенцій). Ключовою проблематикою для дослідження користувачів інформації є проблема пошуку інформації у комп'ютерних базах даних. Поступово ця тематика розширилася до дослідження всього, що пов'язано з пошуком інформації, незалежно від джерела та технічного

середовища. У сфері дослідження користувачів інформації вчені виділяють кілька груп власних дослідницьких питань:

1. Використання інформаційних та пошукових систем (Як індивідуальні та групові користувачі використовують інформаційні системи? Як користувачі визначають інформаційні системи та джерела інформації? Як відбувається процес комунікації між користувачами та інформаційними системами?);

2. Проблема визначення інформаційних потреб, формулювання пошукових запитів і оцінки релевантності результатів пошуку;

3. Інформаційна поведінка (Що роблять користувачі для пошуку інформації? Які чинники обумовлюють цю поведінку?);

4. Інформаційні компетенції та інформаційна грамотність (Які знання та уміння необхідні для успішного пошуку інформації? Як навчати людей самостійному користуванню інформаційними послугами?) [78, s. 38-39].

У галузі досліджень користувачів інформації є як теоретичні, так і емпіричні студії, в основі яких лежить методологія суспільних наук. Проте, як у Польщі, так і у всьому світі такі дослідження відзначаються низьким рівнем синтезу та фрагментарністю. У царині суспільного аспекту інформації вкрай не вистачає комплексних, синтетичних опрацювань, підручникових видань тощо. Підвалини досліджень користувачів інформації заклав ще Єжи Швалбе, який на початку 80-х рр. ХХ століття опублікував кілька праць, що напряду стосувалися аналізу інформаційних потреб користувачів. Ці студії висвітлювали як теоретичний, так і практичний бік проблеми [87].

Вже у 2000-х рр. вичерпну монографію з інформаційної поведінки користувачів підготувала Анна Межецька-Щепанська. Перш за все авторка визначила основні дефініції, що стосувалися тематики інформаційної поведінки, а саме: інформація, інформаційна проблема, інформаційне завдання, інформаційна потреба, релевантність, теорія раціонального вибору тощо. Практичну частину праці складає дослідження інформаційної поведінки гуманітаріїв, що було проведено на історичному факультеті Варшавського університету [51, s. 37-56, 149-155]. Одна з чоловічих постатей польської

інформатології Сабіна Цісек також значну увагу приділила теоретико-методологічним аспектам дослідження інформаційної поведінки користувачів [19].

Зі сферою суспільних аспектів інформації та знання також тісно пов'язані дослідження, що стосуються організації інформаційних послуг, які інформатологія окреслює як управління інформацією та знанням. Одразу варто підкреслити, що технічні аспекти управління інформацією залишаються поза увагою інформатологів. Загалом, управління інформацією та знаннями можна визначити як організацію, контроль та переробку засобів інформації та забезпечення нею визначеного кола користувачів. Зазначена сфера діяльності стосується не тільки різноманітних середовищ, але й окремих користувачів. До царини управління інформацією входить:

1. Управління засобами інформації та знань;
2. Управління результатами пошуку;
3. Управління інформаційними процесами та обігом знань у різноманітних середовищах;
4. Управлінська інформація;
5. Управління інформаційними системами;
6. Управління інформаційними технологіями;
7. Архітектура інформації;
8. Аудит інформації;
9. Індивідуальне управління інформацією [78, s. 39-40].

Сфера управління інформацією одна з найбільш перспективних у сучасній Польщі, активно розробляється і, що важливо, комерціалізується. В якості успішного прикладу комерціалізації варто навести вже неодноразово згадану нами Сабіну Цісек, яка надає послуги з інфоброкерингу на комерційній основі [33]. У сфері розробки проблем управління інформацією у польській інформатології можна виділити таких сучасних дослідників як Радослав Моленда, Веслав Бабік, Можена Свігонь. Р. Моленда звертається до теоретичних аспектів теми, дискутуючи щодо доцільності вживання та

співвідношення терміносполучень «управління інформацією» та «управління знаннями». Дослідник прийшов до висновку, що між цими поняттями є істотна різниця, проте вона з часом все більше нівелюється у зв'язку зі стрімким розвитком інформаційних технологій [53]. Тему філософії науки підіймав і Веслав Бабік, розмірковуючи над структурами управління інформацією і необхідністю пошуку нових рішень [10]. Мажена Свігонь присвятила себе пошуку місця проблематики управління інформацією та знаннями у бібліології та інформатології. Авторка звернула увагу на міждисциплінарний характер студій з проблем управління інформацією, які є предметом багатьох наук, а бібліологію та інформатологію у цій сфері поєднує спільність методології [84].

Історично так склалося, що інформатологія тісно пов'язана з інформатикою, що вплинуло на виокремлення такого дослідницького напрямку як проблема пошуку інформації, який зосереджується на технологічних аспектах, пов'язаних із забезпеченням швидкого та зручного доступу до засобів зафіксованої інформації та знань. Історичне коріння цієї сфери інформатології в інформатиці обумовлене тим, що на початковому етапі розвитку інформатики представники цієї наукової дисципліни тісно співпрацювали з документалістами та бібліотекарами, що займалися проблемами організації засобів інформації та знань, їх описом та обслуговуванням користувачів.

Саме терміносполучення «пошук інформації» набуло поширення у 60-х рр. ХХ століття, а до цього вживалися визначення «машинний пошук літератури», або «машинна організація знань». Розробка більш швидких та зручних ніж ручний метод пошуку інформації почалася одразу після завершення Другої світової війни. Поява комп'ютерів зосредила увагу дослідників на цих технологіях і до сьогодні саме комп'ютери відіграють ключову роль у розвитку інформаційних послуг. Саме терміносполучення «пошук інформації» було вжито американським фізиком та математиком Келвіном Мурсом (1919-1994). Він вважав, що розвиток технологічних

аспектів пошуку інформації допоможе вирішити так звану проблему інформаційного вибуху ХХ століття.

Саме К. Мурс дав перше визначення напрямку «пошук інформації» – це галузь дослідження, яка займається інтелектуальними аспектами опису інформації, а також системами, технікою, машинами, які використовуються для виконання цієї операції. На думку К. Мурса, найчастіше застосовуються ті інформаційні системи, які надають більш релевантну інформацію. Ця теза стала поштовхом для досліджень ефективності пошуку, що до сьогодні є одним із найважливіших аспектів досліджень у царині пошуку інформації. Піонером досліджень з оцінки ефективності пошуку був британський бібліотекар та інформатик Сіріл Клевердон (1914-1997). Дослідження С. Клевердона заклали основу для методології оцінки результатів пошуку, яка застосовується і зараз.

Головним напрямком досліджень у царині пошуку інформації є розробка алгоритмів пошуку. До перших подібних розробок можна віднести алгоритм системи Uniterm, розроблений на початку 50-х рр. ХХ століття Мортімером Таубе (1910-1965). Тривалий час саме цей алгоритм пошуку був домінуючим та й зараз найчастіше застосовується у системах баз даних. У 60-х рр. ХХ ст. Ганс Петер Лун (1896-1964) перший раз використав статистичні властивості словосполучень, що зустрічаються у природніх текстах для окреслення термінів, що характеризують зміст документу. Мова йде про ключові слова, які використовуються під час пошуку інформації. Окрім удосконалення самих алгоритмів, сучасні дослідження розвиваються у напрямку пошуку різних форм фіксації інформації та медіа (фото, музичних записів, фільмів). Значна кількість досліджень порушує проблему трансмовного пошуку.

Наступний напрямок досліджень пошуку інформації стосується релевантності – ключової властивості інформації, що є предметом пошуку. Ці студії пов'язані як з дослідженнями користувачів (способи та критерії оцінки результатів пошуку), так і з дослідженнями організації знань (зокрема, що стосуються виокремлення істотного змісту документу). Дослідження

релевантності мають виключно теоретичний й гуманітарний характер та стосуються питань людської мотивації, способів мислення, вираження суджень [78, s. 40-42].

Проблема пошуку інформації дочекалася у Польщі кількох монографічних опрацювань, серед яких варто відзначити докторську дисертацію Агнешки Індики-Пясецької, яка поєднала проблеми користувачів інформації та систем її пошуку [32, s.148-150]. Сам процес пошуку інформації досліджує вчений з Сілезького університету Аркадіуш Пуліковський. Зокрема, він виділив та систематизував моделі й стратегії пошуку інформації [65, s. 197-198]. На ці ж аспекти звернула увагу Анна Межецька-Щепаньська, доповнивши їх емпіричними дослідженнями, що проводилися у стінах бібліотеки Варшавського університету [85].

Відзначимо, що у сучасній інформології сформувалися також напрямки досліджень, які вимагають інтеграції пізнань фізичних, технічних та суспільних аспектів інформації. Мова йде про дослідження архітектури інформації та електронних бібліотек. Це нові напрямки, які виокремилися лише у середині 90-х рр. ХХ століття та інтенсивно розвиваються й надалі, у тому числі у Польщі.

Архітектура інформації займається структурними методами проектування інформаційних сервісів, оптимізованих відповідно до потреб визначеного кола користувачів та засобів, які мають поширюватися за допомогою вказаних сервісів. Ця галузь теорії та практики інформації є найбільш молодого з усіх напрямків інформатологічних студій і зародження його тісно пов'язане з розвитком глобальної мережі Інтернет. Наразі, поле зацікавлень фахівців з архітектури інформації значно розширилося і охоплює проблеми проектування інформаційних послуг у різних технічних середовищах з особливою увагою до логістичного аспекту роботи з інформацією. Тобто, архітектура інформації має займатися пошуком оптимальних варіантів розміщення та доставки інформації до безпосереднього користувача [78, s. 42-43].

У розвитку такого напрямку досліджень як архітектура інформації можна чітко виділити дві головні течії. Частина вчених вважає архітектуру інформації однією з дослідницьких проблем інформатології (наприклад Пйотр Тафіловський), а частина взагалі виділяє архітектуру інформації як окрему наукову дисципліну – цей напрямок представляє Станіслав Скурка. С. Скурка наголошує на тому, що головна різниця між «наукою про архітектуру інформації» (НАІ за його аббревіатурою) та інформатологією полягає у відмінній проблематиці досліджень. За С. Скуркою, інформатологія займається сутністю інформації, досліджує її риси та властивості, концентрується на інформаційному процесі в його комплексному вигляді, а архітектура інформації досліджує явища, що впливають на пошук інформації людиною, на ефективність управління інформацією та шукає відповідь на питання, чи форма інформації є виразом її призначення [74, s. 7-8, 23].

Пйотр Тафіловський цікавиться архітектурою інформації не тільки як дослідницькою проблемою інформатології, але й у контексті університетської дидактики. В основу свого дослідження П. Тафіловський поклав невдалу історію власної ініціативи з відкриття спеціальності «Архітектура інформації» у Варшавському університеті, де розгорілася дискусія щодо того, чи є взагалі архітектура інформації складовою науки про інформацію. Дослідник переконливо доводить, що архітектура інформації знаходиться у сфері зацікавлень інформатологів з самого початку і, водночас, елементи архітектури інформації входять до структури курсів інформатологічних спеціальностей університетів. Автор приходить до висновку, що заклади вищої освіти виховували фахівців з архітектури інформації задовго до того, як цей напрямок був інституалізований як сфера досліджень [88].

Що стосується електронних бібліотек, то сфера зацікавлень інформатологів не обмежується лише ними. Окрім цього, вони займаються електронними архівами, цифровими музеями, електронними репозитаріями. Концепція всіх цих цифрових засобів сягає своїм корінням часів витоків науки про інформацію, коли з'явилися перші ідеї щодо цифровізації людських знань,

їх удоступнення та переробки. До найбільш знаних і впливових можна віднести концепцію бібліотек майбутнього, представлену Джозефом Лінклайдером (1915-1990), у якій він передбачив багато рис, притаманних сучасним електронним бібліотекам. До таких рис відносяться семантична організація колекцій та їх інтерактивний пошук. Електронні бібліотеки стали втіленням подальшого розвитку ідей, що раніше вже були реалізовані у системах баз даних, інтегрованих бібліотечних системах, проектах графічних інтерфейсів тощо.

Початково, проблема дослідження електронних бібліотек цікавила лише інформатиків, які розглядали можливість створення технічних бібліотечних продуктів обмеженого застосування. Згодом, цифрові бібліотеки стали предметом інтересів бібліотекознавців та спеціалістів інформації, які розвивали концепцію електронних бібліотек, використовуючи свій досвід у царині організації та управління колекціями документів, опрацюванні метаданих та обслуговуванні читачів. Такий стан речей призвів до того, що сьогодні електронні бібліотеки цікавлять науковців з різних сфер знань. Інформатологів цифрові бібліотеки цікавлять з точки зору користування ними та організаційних аспектів. Проте, цими ж аспектами цікавляться бібліологи, музеологи, архівісти, правники та науковці з багатьох інших дисциплін. Підкреслимо, що інформатологи не займаються технічними аспектами електронних бібліотек – це сфера інтересів інформатиків [78, s. 43-44].

Проблематика електронних бібліотек у Польщі активно розробляється, які і сама система державних цифрових бібліотек відома як «Федерація Цифрових Бібліотек». Кожне воєводство Польщі, великі міста та університетські центри мають власну електронну бібліотеку, що входить до Федерації. Всі електронні книгозбірні Федерації мають загальну структуру, пошукові алгоритми і т. п. Все це дає безцінний емпіричний матеріал для досліджень [27]. Проблемами електронних бібліотек у Польщі займаються Владислав Марек Коласа, Малгожата Яняк, Барбара Марія Моравець та інші [12, s. 9-12]. Зокрема, Б. М. Моравець взагалі розглядає цифрові бібліотеки як

окрему наукову дисципліну, досліджуючи не тільки загальні засади функціонування електронних бібліотек, але й їх архітектуру інформації, інформаційну поведінку користувачів та специфіку пошуку інформації [54].

2.2. Фахові часописи з інформології

У попередніх підрозділах кваліфікаційної роботи ми вже згадували, що наука про інформацію в Польщі формувалася на фундаменті допоміжних історичних дисциплін та бібліотечної практики, а тому система фахових часописів для нової науки існувала задовго до її інституалізації в останній третині ХХ століття. Платформ для дискусій на тему теоретико-методологічних та практичних аспектів інформатології було більш ніж достатньо, адже перші наукові часописи бібліотечного спрямування з'явилися на польських землях ще в середині ХVІІІ століття стараннями згаданого нами Юзефа Залуського і видання цих журналів не припинилося й після втрати Польщею незалежності. У цій частині нашого дослідження ми детально розглянемо діяльність тих часописів, які існують станом на сьогодні.

У порівнянні з Україною, у Польщі досить незвична система фахових часописів, які там називають «пунктованими виданнями». За публікацію статті у конкретному журналі науковець отримує визначену кількість балів (пунктів), які зростають в залежності від статусу та впливовості видання. На відміну від аналогічних українських переліків до польського списку входять і закордонні часописи та матеріали конференцій і щороку він оновлюється. Таким чином, дослідники мають справу з досить розлогим документом. Наприклад, останній список наукових журналів та рецензованих збірників матеріалів конференцій від 18 липня 2023 року налічує понад 2800 сторінок! До переліку увійшли 34318 наукових журналів, з яких 1196 позначені як такі, що стосуються наук про суспільну комунікацію та медіа, складовою частиною яких є інформатологія [40]. Нажаль, у офіційному документі часописи не розподіляються за країнами видання і про їх походження можна тільки

здогадуватися, проте сучасні польські дослідники, ведучи мову про систему фахових інформатологічних часописів, згадують близько 30 видань.

Умовно польські наукові журнали з проблем науки про інформацію можна поділити на академічні та університетські часописи. У рамках пропонованого підрозділу ми пропонуємо розглянути лише ті журнали, що наразі є найбільш впливовими у науковому середовищі та визначальними з точки зору становлення інформатології в Польщі. Безперечно, першим у цьому переліку буде журнал «Бібліотечний огляд» (*Przegląd Biblioteczny*), який є найстаршим польським науковим періодичним виданням з проблематики наукової інформації та бібліотекознавства, адже перший його номер вийшов ще у 1908 році.

Автором ідеї видання «Бібліотечного огляду» був видатний польський бібліотекознавець, організатор бібліотечної справи Стефан Демби, який згодом очолив Національну бібліотеку. Спочатку журнал проіснував всього три роки і припинив виходити через брак коштів, проте у 1927 році за ініціативи того ж Демби відродився і отримав підтримку Міністерства релігійних визнань та публічної освіти. Починаючи з цього моменту «Бібліотечний огляд» став головним друкованим органом Товариства польських бібліотекарів – організації, в надрах якої зародилася нова наука, інформатологія. Наразі, виданням журналу опікується факультет журналістики, інформації та бібліології Варшавського університету і часопис виходить тричі на рік. У різні роки головними редакторами журналу були такі визначні інформатологи як Марія Дембовська (1969-1977), Барбара Сордилова (1978-2003), Барбара Сосіньска-Калата (2005-2013) тощо.

Якщо говорити про тематичну спрямованість статей, то вона до сьогодні в основному концентрується навколо бібліотечної науки та практики. Наука про інформацію представлена тут лише у зв'язку з бібліологією та спорідненими дисциплінами, оскільки з самого початку часопис позиціонував себе як poradnik для бібліотекарів-практиків, а тому широкі теоретичні дискусії тут вважалися недоречними. Тим не менше, саме на сторінках

«Бібліотечного огляду» у 2000-х роках були порушені важливі питання стосовно місця інформатології у системі наук, завдань та проблемного поля цієї наукової дисципліни. Значною мірою такий поворот у тематичному спрямуванні часопису обумовила зміна редакційної політики Б. Сосінською-Калатою, яка є одним з найбільш впливових сучасних польських інформатологів.

Важливою частиною часопису «Бібліотечний огляд» з 1979 по 2010 рік була «Аналітична бібліографія бібліотекознавства та наукової інформації», що являла собою розлогий бібліографічний покажчик всіх зареєстрованих наукових публікації з проблем бібліотечно-інформаційної науки та практичної діяльності – це був не тільки простий перелік публікацій, але й реферативне видання, яке дозволяло скласти уяву про зміст реферованих позицій [63].

Понад два десятиліття «Бібліотечний огляд» залишався єдиним авторитетним національним часописом, в якому могли друкуватися статті інформаційно-бібліотечного спрямування. У 1949 році цей перелік розширився за рахунок «Бюлетеня Ягеллонської бібліотеки» (*Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej*), який можна віднести до університетських часописів. На першому етапі свого існування бюлетень не можна було назвати науковим журналом у повному сенсі цього слова – це скоріше був кількосторінковий інформаційний путівник по фондам бібліотеки Ягеллонського університету, де реєструвалися нові надходження.

Протягом 1953-1955 рр. видання змінило свій формат – до нього окрім бібліографічної інформації стали додавати наукові статті та хроніку, дещо пізніше з'явилися навіть ілюстрації. Проте, поліграфічна якість видання залишала бажати кращого, адже часопис був машинописним і переплітався вручну, тож тираж його був дуже обмеженим. Лише з 1957 року «Бюлетень Ягеллонської бібліотеки» почали друкувати типографським способом і згодом часопис став офіційним друкованим виданням Ягеллонського університету і екземпляри його розсилалися у закордонні бібліотеки в рамках розсилки обов'язкових примірників.

Одразу варто зауважити, що «Бюлетень Ягеллонської бібліотеки» не можна назвати інформатологічним часописом, оскільки таких у Польщі нема взагалі (на відміну, наприклад, від Сполучених Штатів), адже інформатологія сприймається як міждисциплінарна галузь знань і статті, присвячені аспектам науки про інформацію можуть з'являтися у наукових журналах різного спрямування – перш за все бібліотекознавчих, до яких і відноситься «Бюлетень». Редакція журналу надає перевагу статтям, що стосуються бібліотекознавства у широкому розумінні цього поняття, а також матеріалам, пов'язаних з бібліотекою Ягеллонського університету. Якщо зупинятися конкретно на студіях інформаційного спрямування, то в останнє десятиліття тематика журналу розширилася за рахунок статей, що стосуються різних аспектів діяльності електронних бібліотек, а особливо вже згаданої Федерації електронних бібліотек Польщі [13].

Значно ширший спектр проблем підіймається на сторінках «Бібліотечних щорічників» (*Roczniki Biblioteczne*), що видаються Вроцлавським університетом. Часопис має підзаголовок, який більш чітко окреслює його тематичне спрямування – «журнал, присвячений культурі книжки та письмовій комунікації». Таким чином, «Бібліотечні щорічники» також зосереджені на проблемах бібліології та бібліотекознавства. У розділі «Профіль часопису» на офіційному порталі журналу окреслено коло проблем, які можуть розглядатися у статтях. Серед них і «розповсюдження знань та інформації за допомогою різноманітних каналів та медіа, як у минулому так і у сучасності». Не оминає редакційна колегія своєю увагою й теоретико-методологічні аспекти бібліології, бібліотекознавства та споріднених дисциплін.

Інформатологія широко представлена не тільки на сторінках журналу «Бібліотечні щорічники», але й у програмній раді часопису – зокрема, там заявлена одна з провідних польських фахівців з питань наукової інформації, Божена Коредчук. Журнал також безпосередньо пов'язаний з Інститутом наукової інформації та бібліотекознавства Вроцлавського університету, у

приміщенні якого розміщена редакція часопису. Щорічник був заснований ще у 1956 році як друкований орган університетських бібліотек, а першим головним редактором журналу став директор бібліотеки Вроцлавського університету Антоні Кнот, який формував редакційну політику журналу до 1980 року.

«Бібліотечні щорічники» – науковий часопис, який надає великого значення традиціям, що склалися ще на початку діяльності журналу. Зокрема, склад редакційної колегії завжди формувався таким чином, щоб у ній були присутні як провідні фахівці польських наукових бібліотек, так і представники академічного бібліотекознавства, а також бібліотекарі-практики. Зокрема, тривалий час у редакційній колегії часопису працювали класики польської інформатології – дослідник історії розвитку інформаційно-бібліотечних наук Юзеф Корпаля та теоретик науки про інформацію Збігнев Жмігродський.

До 1980 року часопис міг похвалитися відмінним станом фінансування, що дозволяло щорічно видавати два томи обсягом до 50 друкованих аркушів кожен з розлогими статтями теоретико-методологічного характеру. Однак, з часом, економічна ситуація далася взнаки і з 1989 року щорічно виходить з друку лише один номер «Бібліотечних щорічників», обсягом не більше 20 друкованих аркушів. Підкреслимо також, що публікації у журналі досить високо оцінюються з точки зору пунктів – за одну статтю їх нараховується 70 (для порівняння – за одну публікацію у «Бюлетені Ягеллонської бібліотеки» автор отримує лише 20 пунктів) [68].

Власний часопис з 1965 року видає і Національна бібліотека Польщі – журнал має назву «Щорічник Національної бібліотеки» (*Rocznik Biblioteki Narodowej*). Журнал наразі позиціонує себе як видання, присвячене письмовій культурі у широкому розумінні цього терміносполучення (включаючи історико-мистецькі, іконографічні та музикознавчі сюжети). Проте, матеріали, що друкуються на ламах часопису Національної бібліотеки мають безпосереднє відношення і до науки про інформацію – особливо до проблеми

класифікації інформації, оскільки, не дивлячись на століття дискусій тематика бібліотечної класифікації все ще продовжує хвилювати вчених.

Наприклад, останній (47-й за порядком) номер «Щорічника Національної бібліотеки» рівно наполовину складається зі статей інформатологічного спрямування – перш за все, проблем удосконалення як бібліотечних класифікаторів загалом, так і систем Національної бібліотеки, зокрема, а також, аспектів функціонування польських електронних бібліотек. Крім цього, до роботи в редакційній колегії журналу залучений один з провідних польських інформатологів – Веслав Бабік. Як і попередні розглянуті нами видання, «Щорічник Національної бібліотеки» відноситься до пунктованих часописів, за публікацію в якому нараховується 40 пунктів [66].

Лодзький університет відомий у Польщі тим, що першим почав готувати бібліотечних фахівців, однак власний часопис інформаційно-бібліотечного спрямування у Лодзі з'явився лише у 1989 році. У першому томі «*Acta Universitatis Lodziensis. Folia Librorum*» було окреслено головні тематичні напрямки нового наукового журналу – проблематика книгознавства, бібліотекознавства та питання наукової інформації. Журнали схожої тематики видавалися Лодзьким університетом з 1975 року, проте раніше там не було місця для матеріалів інформатологічного спрямування – видання концентрувалося переважно на проблемах книгознавства. За організацію роботи редакції новопосталого наукового часопису взяли кафедра бібліотекознавства та наукової інформації, а також наукова бібліотека Лодзького університету, віддаючи пріоритет під час підготовки номерів матеріалам авторства працівників університету.

До роботи в редакції окрім бібліотекознавців Лодзького університету було залучено таких польських теоретиків інформатології та бібліології як Барбара Сордилова, Веслав Бабік та ін. З 2007 року часопис став пунктованим і з цього моменту його авторитет у середовищі польських науковців тільки зростає. Відзначимо, що журнал не завжди позиціонував себе як періодичне видання – протягом перших чотирьох років свого існування він виходив у

формі, яка більше нагадувала колективну монографію працівників випускаючої кафедри. Зокрема, в рамках часопису повністю були опубліковані одразу кілька докторських дисертацій, серед яких важлива, концептуальна праця Анни Сітарської «Системні дослідження бібліотек. Методологічні студії», яка вийшла у 1990 році [8; 73].

У контексті огляду фахової інформатологічної періодики Польщі неможливо не згадати один з наймолодших наукових часописів зазначеного профілю – «Торунські бібліологічні студії» (*Toruńskie Studia Bibliologiczne*), який видається з 2008 року Університетом Миколая Коперника. Ще з другої половини 90-х рр. ХХ ст. університет видавав серію університетського наукового журналу, присвячені бібліології та пресознавству, однак через зростаючу фінансову кризу ці журнали були закриті і лише у 2008 році видання було поновлене із значними концептуальними змінами.

По перше, тематичний профіль журналу став значно ширший і включав не тільки бібліологію та пресознавство, але й інформатологію, а конкретніше – проблеми інформаційної діяльності бібліотек та осередків інформації, різноманітні аспекти автоматизації систем пошуку інформації, електронні бібліотеки тощо. Цікавою є традиція рецензування окремих номерів «Торунських бібліологічних студій», яка надзвичайно рідко зустрічається у видавничій практиці – кожен окремий номер журналу рецензую лише один фахівець і кожного разу він змінюється в залежності від домінуючої проблематики випуску. Таким чином, кожний номер часопису має тематичний характер.

Цікавою та оригінальною тематичною рубрикою часопису є «Околиці бібліології» де редакція журналу намагається популяризувати вже опубліковані, проте важливі статті польських авторів, розміщуючи їх у журналі повторно, закликаючи до фахової дискусії. З 2012 року «Торунські бібліологічні студії» входять до згаданого вище переліку фахових журналів Міністерства освіти та науки Польщі. Авторський колектив журналу

складається переважно з представників торунського наукового осередку, а також працівників місцевих наукових бібліотек [90].

Поряд із фаховими часописами, що існують не одне десятиліття варто згадати наукові журнали, які припинили своє існування незабаром після заснування. Наприклад, друкований орган Головної бібліотеки Гуманітарно-природничого університету Яна Кохановського (*Rocznik Biblioteki Uniwersytetu Jana Kochanowskiego* – Щорічник Бібліотеки Університету Яна Кохановського) почав видаватися у 2009 році і вже через рік перестав існувати. Матеріали інформатологічного спрямування містилися як в першому, так і в другому номері журналу – зокрема, статті з проблематики інформатизації бібліотек та комунікації у соціальних мережах. Повідомлялося про підготовку третього, англomовного номеру, проте за 13 років він так і не побачив світ [67].

Пунктований часопис «Управління бібліотекою» (*Zarządzanie Biblioteką*), не дивлячись на свою назву, набагато ближчий за своєю тематикою до інформатології, ніж до бібліотекознавства. Авторів журналу закликають до надсилання матеріалів, пов'язаних з тематикою організації інформації та знань – при чому це стосується не тільки традиційного розуміння цих напрямків, але й перспективних, інноваційних розробок. Журнал був створений у 2009 році, а до роботи в редакції вдалося залучити таких теоретиків інформаційної науки як Веслав Бабік, Марія Коцуйова, Мажена Свігонь. Представлена у редакції й дослідниця з України – представниця Харківської державної академії культури Алла Соляник. Трохи відступаючи від теми відзначимо, що українські науковці досить часто приймають участь у підготовці фахових інформатологічних видань у Польщі. Наприклад, одразу у складі кількох редакцій працює старша наукова співробітниця відділу наукової бібліографії Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника – Лариса Головата [99].

Першим з двох фахових польських наукових часописів у назві якого звучить формулювання, пов'язане з наукою про інформацію є журнал «Питання наукової інформації» (*Zagadnienia Informacji Naukowej*). Історія

часопису почалася ще з 1962 року, як друкованого органу Осередку документації та наукової інформації Польської академії наук, під егідою якого він виходив до 1994 року, після чого видання почало здійснюватися зусиллями працівників Інституту наукової інформації та бібліологічних студій Варшавського університету та Товариством польських бібліотекарів. Серед академічних часописів з проблем інформатології «Питання наукової інформації» став найбільш профільним та шанованим у польській науковій спільноті.

Наразі, головним редактором часопису є Малгожата Кисіловська-Шурмінська. До редакції також входять такі провідні польські дослідники проблем науки про інформацію як Веслав Бабік та Ядвіга Вожняк-Касперек. Тематика журналу зосереджена навколо суспільних та технологічних аспектів інформаційної діяльності у всіх сферах суспільного життя. Більшу частину своєї історії часопис «Питання наукової інформації» був адресований виключно польській аудиторії і лише з 2013 року журнал почав публікувати статті англійською мовою. Саме «Питання наукової інформації» є тим виданням, яке дозволяє скласти уявлення про стан розвитку інформаційної науки в Польщі, оскільки на ламах часопису часто публікуються розлогі методологічні рефлексії провідних польських теоретиків інформації, статті з історії науки про інформацію, а також публікації, що торкаються різних аспектів бібліотечно-інформаційної освіти.

Серед найбільш важливих тематичних напрямків, які отримали розвиток на ламах часопису можна відзначити зв'язки науки про інформацію з бібліотекознавством, архівістикою, музеологією, управлінням інформацією, організацію інформації, теорію та практику метаданих, архітектуру та пошук інформації, інформаційну поведінку користувачів, інформаційну політику та етику тощо. Важливим аспектом діяльності журналу є взаємодія з польським політикумом у царині розробки законопроектів, що стосуються різних аспектів інформаційної діяльності, а також пошук спонсорів для розвитку інформаційних досліджень на національному академічному рівні [100].

Особливе місце у системі фахової інформатологічної періодики Польщі посідає друкований орган Польського товариства наукової інформації, відомий під назвою «Практика та теорія наукової і технічної інформації» (*Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej*). Це єдиний інформатологічний часопис у Польщі, виданням якого не опікується жоден заклад вищої освіти, установа академічної науки, або наукова бібліотека. На нашу думку, саме через це журнал не входить до офіційного міністерського переліку пунктованих часописів, вірніше – він входив до нього в окремі періоди свого існування (2010-2018 рр.). Журнал видається лише зусиллями Польського товариства наукової інформації та існує з 1993 року.

Незалежний статус видання дозволив згуртувати навколо часопису потужну редакційну колегію на чолі з професоркою Діаною Петрух-Рейзес, яка спеціалізується на науковій інформації у сфері правознавства та європейського парламентаризму. «Практика та теорія наукової і технічної інформації» має відносно невеликий обсяг – 50-100 сторінок та більше нагадує інформаційний бюлетень, проте журнал відіграє надзвичайно важливу роль з точки зору інтеграції польської інформатології у світовий контекст науки про інформацію. На ламах часопису публікуються не лише вибрані переклади класиків західної наукової інформації, але й нові, оригінальні статті з-за кордону – переважно англійською мовою. Значна частина польських авторів журналу також намагається публікувати свої матеріали англійською. Саме тому, часопис так вибивається з загальної маси польськомовної фахової періодики [64].

На сам кінець, вважаємо за необхідне спинитися на дискусійному питанні індексації польських наукових часописів у міжнародних наукометричних базах – перш за все, таких як «Scopus» та «Web of Science». Підкреслимо, що жоден з польських наукових інформатологічних журналів не входить до згаданих наукометричних баз. На нашу думку, справа тут абсолютно не у недостатньому рівні польських публікацій, а у загальній тенденції до падіння престижу «Scopus» та «Web of Science» через

захарашеність цих баз «хижацькими» журналами, що неодноразово обговорювалося на ламах фахової періодики. Польська інформатологія віддає перевагу національній наукометрії (наприклад «Index Copernicus»), а також специфічним регіональним європейським базам даних – таким як «The Central European Journal of Social Sciences and Humanities» (CEJSH).

Важливим чинником такого стану речей є також традиційна закритість польської наукової спільноти, що є відбитком спадку ще періоду соціалістичної Польщі, від якого держава не може позбавитися до сьогодні. Наразі, ми можемо констатувати, що на світовому рівні польська інформатологія не представлена та невідома широкому колу вчених.

Висновки до розділу 2

Узагальнюючи інформацію щодо основних напрямків інформатологічних досліджень, що склалися на сьогодні, варто відзначити тенденцію, що викликає велике занепокоєння науковців, які займаються проблемами інформації – мова йде про поглиблення поділу дослідників на «техніків» та «теоретиків». Ця тенденція стосується як розвитку інформатології в Польщі, так і у світі. Інформатологія у сучасній Польщі зосереджена на гуманітарних та суспільних аспектах інформації, а саме – її пошуку, метаданих, архітектурі, візуальній репрезентації. Інформатологія в Польщі відкрита для співпраці з інформатиками – «техніками» від науки. Проте вони, у свою чергу, на цю співпрацю не ідуть. Так сталося, що ізоляціонізм цих двох дисциплін призвів до того, що одні й ті самі відкриття робляться двічі – наприклад, вже згадана концепція електронних бібліотек.

Відзначимо також велику розпорошеність інтересів інформатологів, що призводить до «розмивання» самої наукової дисципліни, так що вчені досі не можуть дати відповіді на питання, чим же конкретно обмежується сфера досліджень науки про інформацію. Водночас, це відкриває широкі можливості пошуку у сфері теорії та методології інформації.

Згадані у підрозділі 2.1 проблемні ділянки інформологічних досліджень у Польщі лягли в основу тематичних напрямків системи фахових часописів, що висвітлюють різноманітні аспекти розвитку науки про інформацію. Історія розвитку фахових видань з інформатології цілком співвідноситься з історією розвитку самої науки і є її частиною – так само як і інформатологія, наукові журнали з цієї дисципліни формувалися на фундаменті допоміжних історичних дисциплін та бібліотечної практики.

Варто відзначити, що як і наука про інформацію, інформатологічні часописи концентруються переважно на міждисциплінарних дослідженнях, не бояться публікувати широкі теоретико-методологічні узагальнення та дискусії, є цілком відкритими для нових, перспективних напрямків – таких як архітектура інформації, інформаційна поведінка користувачів, особливості інформаційної комунікації у соціальних мережах тощо.

Поява ряду нових фахових видань протягом першого десятиліття ХХІ століття тільки підтверджує тезу про невпинний поступ інформологічної науки у Польщі, яка, поряд із цим, досі залишається відносно закритою та маловідомою для світового наукового співтовариства.

РОЗДІЛ 3. СУЧАСНИЙ СТАН НАУКИ ПРО ІНФОРМАЦІЮ В ПОЛЬЩІ

3.1. Концепції польської інформологічної науки

Сучасне суспільство функціонує у рамках інформаційно-комунікаційного простору, який постійно змінюється і розвивається під впливом різноманітних цифрових технологій. Сучасне інформаційне середовище впливає не тільки на людей, які є його невід’ємними складовими, але й на розвиток наукових дисциплін, які займаються питаннями обігу інформації між людьми, інституціями, медіа тощо. Однією з таких дисциплін, як ми вже з’ясували є інформатологія, яка у польській номенклатурі спеціальностей визначена як «бібліологія та інформатологія». У попередніх розділах дослідження було розглянуто, як еволюціонувала термінологія, проблемне поле, предмет науки про інформацію у Польщі протягом другої половини ХХ століття. У цьому розділі ми зосередимося на аналізі розробки теоретичних аспектів інформатології у Польщі у перші десятиліття ХХІ століття, що дозволить нам сформулювати уявлення про сучасний стан розвитку цієї наукової дисципліни.

Вище ми вже звертали увагу на ту обставину, що інформатологія у системі гуманітарних наук у Польщі поєднана з бібліологією. Необхідність «симбіозу» цих двох дисциплін пояснював польський бібліолог Кшиштоф Мігонь. Вчений вважає, що інформатологія є лише однією з форм бібліології. К. Мігонь підкреслював, що у зв’язку з розвитком наук інформаційного циклу утворилися інформаційна та комунікаційна моделі бібліології. Книжка перестала бути ключовим предметом дослідження у традиційному розумінні. Замість цього бібліологи зосередилися на проблемах передачі та сприйняття інформації [52].

На історичну близькість інформології та бібліології вказує Барбара Сосінська-Калата. Вона зазначала, що у європейській дослідницькій традиції наука про інформацію стала наслідком теоретичних рефлексій, що своїм корінням сягають бібліографічної та документаційної діяльності ХІХ століття. Особливо підкреслюються зв'язки між науками про книжку та інформацію в англomовній фаховій літературі. З 90-х рр. ХХ століття інформатологія у світі відома як «information and library science», що виразно свідчить про тісні зв'язки між наукою про інформацію та бібліотекознавством. Поряд із цим необхідно чітко розуміти, що англomовне та польськомовне дефініювання науки про інформацію не є тотожним, адже польська гуманітаристика не знає такої самостійної наукової дисципліни як бібліотекознавство – це лише складова бібліології [79, s. 11-12]. Якщо підсумувати наші теоретичні викладки, то можна констатувати, що розуміння інформатології у Польщі є більш широким у порівнянні із західною наукою.

Аналізувати теорію та методологію інформатології як наукової дисципліни неможливо без визначення дослідницького поля науки про інформацію. Впливовий американський інформатолог Тефко Сарачевич підкреслював, що наука про інформацію має розглядатися крізь призму тих проблем, що підіймають інформатологи у своїх публікаціях [70, p. 1051-1052]. Погляди Т. Сарачевича набули великого поширення у Польщі і переважна більшість сучасних польських фахівців з дослідження інформації орієнтується у теоретико-методологічному плані на його студії – зокрема, Сабіна Цісек. Таким чином, головний предмет інформатології – інформація, проте ми не можемо досліджувати її сутність, а лише прояви.

Підсумовуючи справу свого життя, вже згадана нами Марія Дембовська у 1999 році виокремила три основних складових предмету інформатології:

1. Інформаційно-документаційна діяльність, яку вона розуміє як комплекс процесів передачі наукової інформації. Сюди входить процес нагромадження та опрацювання документів, зберігання та пошук інформації, розповсюдження інформаційних матеріалів;

2. Документи як матеріальна форма інформації;
3. Способи і засоби передачі наукової інформації [24].

Буквально через кілька років підхід до визначення проблемного поля інформатології змінився кардинальним чином у зв'язку зі стрімким втручанням Інтернету та цифрових технологій до всіх сфер життя. Божена Бояр на початку XXI століття писала, що найбільш важливими проблемами наукової інформації є теорія та проектування інформаційно-пошукових мов, оптимізація пошукових систем документаційної інформації, а саме проблеми опрацювання документації та фактографічної інформації, пошукових стратегій, оптимізація та підвищення ефективності інформаційно-пошукових систем, а також дослідження інформаційних потреб користувачів зазначених систем [75, s. 90].

Варто звернути увагу на той факт, що польські інформатологи, окреслюючи предмет своєї наукової дисципліни, в основному спираються на бібліометричний аналіз англomовної наукової літератури. Безумовно, у інтеграції польської інформатології до світової інформаційної науки нема нічого шкідливого, проте стійка залежність польських дослідників від напрацювань західних вчених залишається фактом. Наприклад, помітно, що справжній сплеск у розробці проблематики теоретичних засад інформатології у Польщі, а особливо проблеми визначення предметної області науки можна зафіксувати після публікації широко відомої у фахових колах «мапи знань» ізраїльського вченого Хаїма Зінса (2007 рік). Він виокремив 10 дослідницьких проблем науки про інформацію, пов'язавши їх логічно та ієрархічно:

1. Основи науки (історія та теорія, епістемологія, методологія);
2. Засоби (інформаційні системи, якість інформації);
3. Працівники інформації (професійна етика, освіта);
4. Зміст (класифікація та організація інформації);
5. Застосування (пошук інформації та інші практичні аспекти користування інформаційними системами);

6. Операції та процеси (аспекти посередництва у доступі до інформації, організація, зберігання, удоступнення інформації);
7. Технології (проблеми інформаційних технологій, носії інформації);
8. Середовища (етнічні та культурні фактори у користуванні інформацією);
9. Організація (бібліотеки, архіви);
10. Користувачі (інформаційна поведінка, інформаційні потреби, стратегії пошуку інформації) [71].

Класифікація Хаїма Зінса підштовхнула провідного польського теоретика інформатології Сабіну Цісек до власних узагальнень з проблем визначення предметного поля науки про інформацію. С. Цісек проаналізувала виключно англomовні публікації за 2001-2007 рр. і зробила висновок, що предметом науки про інформацію є інформаційні об'єкти, процеси, явища у суспільстві, що розглядаються з перспективи посередництва між засобами інформації та людьми, які її потребують. Ключові дослідницькі проблеми, якими займається інформатологія за С. Цісек виглядають наступним чином:

1. Інформаційні об'єкти, процеси та явища у суспільстві;
2. Суспільна комунікація;
3. Інформаційні явища та процеси у науці;
4. Пошук інформації;
5. Користувачі інформації, трактовані як індивіди, або складові суспільства та їх потреби, освіта, поведінка;
6. Носії, системи та джерела інформації, що розглядаються з технічної та організаційної точки зору;
7. Теорія інформації, предметом якої є інформація як така [16, s. 52-56].

Своє бачення дослідницького поля інформатології у 2015 році запропонувала Ядвіга Возняк-Касперек. Зокрема, вона писала, що інформатологія досліджує засоби, дистрибуцію та суспільну користь інформації, її властивості та поведінку, чинники, що впливають на процес комунікації, а також технології, необхідні для обробки даних, процес

створення та функціонування систем, що забезпечують оптимальний доступ до інформації та її використання. До кола зацікавлень інформатології увійшли також способи презентації інформації та знання, використання різноманітних кодів для її передачі, зберігання та пошуку, а також інструменти та методи переробки інформації [95].

Сучасний польський фахівець з інфолінгвістики Мирослав Гурний пропонує оптимізувати перелік сфер дослідження інформатологів, обмеживши їх чотирма. При чому, кожна наступна ланка у нижченаведеному переліку є конкретизацією попередньої:

1. Визначення рис та властивостей інформаційних процесів та об'єктів;
2. Дослідження функцій інформаційних процесів та об'єктів;
3. З'ясування механізмів інформаційних процесів та всіх інших процесів, що мають місце в інформаційній інфраструктурі;
4. Проектування та модернізація інформаційних систем [28].

Найважливіше, про що варто пам'ятати під час визначення предметного поля інформатології, так це його динамічність, оскільки на формування сфери досліджень наукової дисципліни мають вплив багато чинників – час, розвиток технологій, прогрес досліджень, вплив інших дисциплін. Таким чином, предмет інформатології зараз, на початку століття і через кілька десятиліть – це абсолютно різні речі.

Лише бібліометричні дослідження можуть дати відповідь на питання про актуальний стан дослідницьких інтересів польських інформатологів. Світова практика знає багато успішних прикладів подібних бібліометричних студій, однак у Польщі такі дослідження лише починають розгортатися і далеко не у такому масштабі як їх західні аналоги.

У цьому контексті варто виокремити студію Барбари Сосінської-Калати, яка проаналізувала 361 статтю, опубліковану у чотирьох провідних часописах з інформатології. З нашої точки зору бібліометричний аналіз польської дослідниці не є досконалим у методологічному вимірі, адже статті трьох часописів розглядалися у хронологічному проміжку 2011-2012 рр., а в

останньому випадку хронологічні рамки були розширені до 2007-2011 рр. Б. Сосінську-Калату цікавила динаміка змін дослідницького поля науки про інформацію.

Проведений бібліометричний аналіз дозволив Б. Сосінській-Калаті констатувати, що в науці про інформацію наразі домінують два напрямки досліджень – студіювання інформаційних технологій та користувачів інформації. Ці напрямки розвиваються незалежно один від одного і представлені різними дослідницькими осередками. Дослідження спростувало поширене твердження, що інформатологія остаточно розвернулася у бік суспільних студій, обмежуючись дослідженням інформаційних явищ у суспільстві [79, s. 24-38]. Загалом, теоретичні висновки польських інформатологів щодо предметного поля науки про інформацію не знаходять свого емпіричного підтвердження і питання визначення предмету інформатології досі залишається відкритим.

Не сприяє чіткому окресленню дослідницьких сфер інформатології і міждисциплінарний характер цієї галузі науки. Зокрема, ще Марія Дембовська наприкінці ХХ століття стверджувала, що в інформатологічних дослідженнях можна відшукати риси чотирьох груп наук: гуманітарних, фізичних, біологічних, суспільних. Розвиваючи висновки М. Дембовської, Ядвіга Возняк-Касперек вказує, що наука про інформацію відрізняється неоднорідним характером, оскільки залучає до дослідження методи математики, логіки, лінгвістики, психології, соціології, комунікології, статистики, менеджменту та інформатики. Таким чином, дослідницьке поле інформатології – це конгломерат сфер дослідження всіх зазначених наук [94, p. 10].

Співробітниця Інституту наукової інформації та бібліотекознавства Каріна Набяльчук для вирішення питання щодо зв'язків науки про інформацію з іншими дисциплінами провела масштабне бібліометричне дослідження, яке охоплює проміжок у 50 років (1956-2006 рр.). Серед іншого її цікавило й питання впливу праць закордонних авторів на польську наукову спільноту. У

висновках К. Набяльчук відзначила тривалі та стійкі зв'язки інформатології з бібліотекознавством. Авторка також дійшла висновку, що: « ... інформатологія остаточно обрала технологічний фронт», що можна розуміти як вплив стрімкого розвитку інформаційних технологій та цифровізації науки. Щодо загальної картини зв'язків науки про інформацію з іншими галузями знань, то К. Набяльчук виокремила понад два десятки наукових дисциплін з якими інформатологія так чи інакше пов'язана. Поряд із звичними історією, бібліографією та літературою ми бачимо й зовсім «екзотичні» дисципліни – хімію, етнологію, зоологію тощо [56, s. 97-98, 103, 111].

Дослідженням зв'язків інформатології з іншими дисциплінами займається провідний польський теоретик науки про інформацію Сабіна Цісек. Розв'язуючи цю проблему, вона ставить перед собою три основних питання – про тип інформатології як науки, про її зв'язки з іншими галузями знань, про відношення інформатології до практичних сфер діяльності. Спираючись на англomовні публікації, С. Цісек вважає інформатологію емпіричною (реальною) наукою. Зокрема, авторка закликає дослідників не шукати відповіді на питання, що таке інформація, а краще емпірично з'ясувати як інформацію розуміють люди – її користувачі. Щодо місця інформатології у системі наукових дисциплін, то С. Цісек називає її гуманітарною, або суспільною дисципліною, однією з наук про культуру. За висновками Сабіни Цісек, наука про інформацію пов'язана з усіма без виключення галузями знань, професійної діяльності, повсякденного та суспільного життя, а відношення інформатології до практики виявляється в інформаційній діяльності та управлінні інформацією [16, s. 44-47].

Проблема визначення місця інформатології у системі наукових дисциплін тісно пов'язана з питанням методології інформатологічних досліджень, яке на сучасному етапі у Польщі активно розробляється Сабіною Цісек. Дослідниця підготувала цілу серію ґрунтовних публікацій, кожна з яких висвітлює певний комплекс методів у науці про інформацію. Одна з перших публікацій у цьому ряді була присвячена так званій «обґрунтованій теорії».

Обґрунтовану теорію С. Цісек розуміє як поступове формування теоретичних узагальнень на підставі систематичного аналізу емпіричного матеріалу, що був накопичений раніше. Авторка задалася питанням, чому дослідники звернулися до обґрунтованої теорії і чому в інформатології це сталося лише на схилі 80-х рр. ХХ століття? Справа полягає у розчаруванні традиційними методами досліджень, які не принесли очікуваних результатів у вигляді теоретичних узагальнень. Саме тому вчені звернулися до якісних методів, одним з яких стала обґрунтована теорія. Загалом, процес трансформації методології науки про інформацію С. Цісек називає «сплеском методологічної самосвідомості» вчених [22].

У черговий раз до проблеми якісної методології Сабіна Цісек повернулася вже у статусі визнаного знавця філософії науки – у публікаціях 2013-2014 рр. С. Цісек зарекомендувала себе як дослідницю, добре обізнану з англійською літературою предмету, що перетворило її на авторитетну постать у польському науковому середовищі, яка задає тон у царині методології інформатологічних досліджень. Сама дослідниця в основу своїх теоретичних узагальнень щодо якісної методології також поклала аналіз публікацій західних авторів і не вважає себе новатором і провідником нових методів наукового пізнання інформації.

С. Цісек звернула увагу, що кількість досліджень із застосуванням якісної методології зростає дуже стрімко. Головна причина такого стану речей – можливість більш швидкого застосування результатів якісних досліджень на практиці, ніж результатів кількісних досліджень. Справа у тому, що якісні студії стосуються чітко окресленої групи людей (працівники та користувачі інформації), або конкретних організацій, систем, послуг. Якісні дослідження також часто пов'язані із запровадженням нових елементів у вже знайомі процеси (раціоналізація).

Сама Сабіна Цісек, окрім теоретичних аспектів застосування якісних методів торкнулася й їх практичної сторони, а саме питання індексації публікацій з інформатології та бібліології у наукометричних базах, яка має

бути одним з практичних проявів якісної методології у бібліометрії. С. Цісек вважає індексацію у базах дискусійною з точки зору вірної репрезентації змісту публікації, адже якісна методологія не поєднується з машинними методами обробки інформації, що лежить в основі сучасної наукометрії. Авторка закликає інформатологів до ретельності і необхідності читати не тільки анотації, але й повні тексти статей [15; 20].

Значну увагу С. Цісек присвятила методології, що була запозичена інформатологами з інших наук, або сфер діяльності. У цьому контексті цікавими є висновки дослідниці щодо так званого дельфійського методу, який початково виник в оборонній сфері. За С. Цісек, методі Дельфі – це форма групової дискусії з метою прогнозування майбутнього. Авторка констатує, що дельфійський метод дуже еластичний і його можна модифікувати в залежності від потреб дослідника. Сабіна Цісек наголошує, що метод Дельфі в інформатології доцільно використовувати у метатеоретичних дискусіях про дефініції, предмет та напрямки розвитку науки про інформацію. Серед багатьох західних теоретиків інформації, які успішно застосовували дельфійську методологію дослідниця виокремлює Хаїма Зінса, який зробив метод Дельфі вкрай ефективним інструментом дискусії щодо характеру і проблемного поля інформатології у XXI столітті [18].

За висновками Сабіни Цісек, одним з найважливіших та перспективних сфер досліджень інформатології є студіювання проблематики користувачів інформації. Теоретико-методологічним основам розробки зазначеної теми авторка присвятила окрему статтю у провідному польському інформатологічному часописі «Практика і теорія наукової та технічної інформації». У результаті, Сабіна Цісек сформувала свого роду «методологічну мапу», де у трьох групах зібрано 75 різних методів досліджень, що застосовуються під час аналізу інформаційної поведінки користувачів [19].

Сама Сабіна Цісек переважно використовує універсальний метод аналізу та критики літератури. Авторка закликає інформатологів не зважати

на загальну розповсюдженість цього методу у всіх науках та його удавану тривіальність. Дослідниця слушно зауважила, що публікації, що аналізують наукову літературу з конкретної проблеми інформатології є своєрідним дороговказом для теоретиків, що економить час та ресурси для огляду стану наукової розробки проблеми. Таким чином, своє завдання Сабіна Цісек вбачає у тому, щоб створити свого роду каркас інформатологічних студій з будь-якої проблематики, де б роль несучих конструкцій виконував упорядкований огляд знань з конкретної тематики [17].

Торкалася Сабіна Цісек і так званої мішаної методології, яка поєднує в собі кількісні та якісні методи. Дослідниця вказувала на те, що часто поняття «мішана методологія» та «методологічний плюралізм» ототожнюються, хоча це не зовсім вірно. С Цісек не вважає при цьому мішану методологію універсальним вирішенням всіх методологічних та теоретичних проблем, проте з огляду на неоднорідність предмету та проблемного поля інформатології саме мішана методологія має всі підстави для домінування [21].

У студіях бібліолога Зузанни Вьорогурської також знайшли відображення проблеми застосування обґрунтованої теорії в науці про інформацію. На відміну від Сабіни Цісек, яка не пішла далі аналізу англomовної літератури з проблематики, З. Вьорогурська також окреслила основні етапи роботи з методологією обґрунтованої теорії під час безпосередніх досліджень, а також навела приклади конкретних студій, заснованих на використанні методів обґрунтованої теорії – наприклад, дослідження блогосфери та такого явища як інформаційна залежність. Дослідниця жаліється, що у польській інформатології обґрунтована теорія не так поширена як у західній науці та й взагалі вчені побоюються теоретичних студій. Розробки закордонних інформатологів авторка використовує як приклад того, що обґрунтована теорія має великий потенціал як методологія інформатологічних досліджень [93].

3.2. Основні центри інформологічної освіти

Друге десятиліття XXI століття стало періодом революційних змін у вищій освіті Польщі, які пов'язані не стільки з європеїзацією вищої школи, обумовленою вступом країни до Європейського Союзу, а скільки з саморефлексією польської науки, ліквідацією певних прогалин викликаних тривалою міжнародною самоізоляцією польських науковців у другій половині XX століття. Ця рефлексія торкнулася і наук інформаційно-бібліотечного циклу, що у Польщі окреслені визначенням «бібліологія та інформатологія». За результатами тривалої наукової дискусії та ряду урядових постанов з 2018 року бібліологія та інформатологія опинилася у складі наук про соціальні комунікації та медіа. Важливими чинниками, що призвели до ухвали подібного рішення стали: мультидисциплінарний характер науки про інформацію, вже згадана стандартизація польської освіти відповідно до європейських норм та, що не менш важливо, потреба в оптимізації університетських структур, викликана економією коштів.

Це сильно позначилося на підготовці фахівців інформаційного профілю закладами вищої освіти і, за переконанням І. Хофман, науково-освітні пертурбації, пов'язані з бібліологією та інформатологією ще далекі від свого завершення з огляду на тривання процесу інституалізації науки про інформацію у Польщі [31, s. 313, 316]. З інтервалом у кілька років інформаційно-бібліотечна вища освіта у Польщі пережила не тільки процес перегляду освітніх програм, що не змінювалися десятиліттями, але й вимушена була формувати дидактику своїх наукових дисциплін практично з нуля після чергової трансформації урядової номенклатури спеціальностей [45, s. 352-353]. На перший погляд, це мало негативно позначитися на процесі підготовки фахівців, однак, все відбувається з точністю до навпаки – для молоді, методологічно незрілої науки, якою є інформатологія в Польщі, корисна така саморефлексія, покликана за короткий час випробувати одразу кілька парадигм підготовки фахівців інформаційного профілю.

Відповідно до розвитку наук про книжку та інформацію у становленні інформаційно-бібліотечної освіти у Польщі можна виділити три періоди: 1945 – 70-ті рр. ХХ століття, 70 – 80-ті рр. ХХ століття, 80-ті рр. ХХ століття – сучасність.

Початком відліку стало відкриття у Лодзі першої університетської кафедри бібліотекознавства та наукової інформації у 1945 році. У 50-х рр. ХХ ст. були засновані кафедри бібліотекознавства у Варшаві та Вроцлаві. Справжній бум розвитку освітньо-наукових структур пов'язаних з інформаційно-бібліотечною справою був обумовлений зростанням у 70-х рр. ХХ століття інтересу до наукової інформації та інституалізацією інформатології завдяки працям та діяльності М. Дембовської. Початок нового і останнього етапу (з 80-х рр. ХХ ст.) був пов'язаний з відокремленням бібліотекознавства від бібліології в якості самостійної наукової дисципліни і, відповідно, модифікацією освітніх програм [89, s. 660-661].

Формування системи інформаційно-бібліотечної освіти в Польщі напряму залежало від наукового поступу у цій галузі. Одним з головних дискусійних питань до сьогодні залишається співвідношення та взаємозалежність науки про інформацію (інформатології) та науки про книжку (бібліології). Дослідники констатують, що станом на сьогодні не можна говорити, що розвиток інформаційного суспільства призвів до зникнення книжок з життя людини і нагальної потреби розділяти ці науки нема, тож поєднання бібліології та інформатології в один науковий та освітній напрямок зберігається і на сучасному етапі розвитку польської системи вищої освіти [89, s. 660].

Польща мусила відносно швидко пристосовуватися до європейських норм вищої освіти, що вплинуло і на підготовку фахівців у сфері інформаційно-бібліотечної справи, починаючи з основного напряму – наукова інформація та бібліотекознавство. Приєднання Польщі до Болонського процесу, перш за все, змінило структуру інформаційно-бібліотечної освіти – замість одного п'ятирічного циклу з'явилися окремі трирічний (ліценціат) та

дворічний (магістеріум). М. Круль з цього приводу зауважила, що такі зміни негативно вплинули на якість навчання і не тільки у сфері бібліотекознавства, у якій спеціалізується дослідниця, але й загалом [45, s. 354]. Проте, ми знаходимо цей аргумент безпідставним. Більше того, частина університетів зберегла п'ятирічну програму підготовки здобувачів – так звана неподільна магістратура (*jednolite studia magisterskie*).

Відповідно до розпорядження міністра науки та вищої освіти Польщі від 12 липня 2007 року обов'язкові стандарти були замінені зразковим переліком ефектів освіти у галузях знань, умінь та компетенцій. Запровадження нових нормативних документів затягнулося на довгі 6 років. Переліки результатів, умінь та компетенцій були втілені у життя ухвалою Головної ради науки та вищої освіти від 13 березня 2013 року. Фінальний документ, актуальний на сьогодні, відомий під назвою «Національні рамки кваліфікацій для вищої освіти» – це свого роду методика опису освітніх пропозицій університетів для потенційних абітурієнтів. Ці пропозиції мають формуватися таким чином, щоб дати уявлення про результати навчання на обраній спеціальності, яким має відповідати студент після проходження курсу. Саме завдяки «Національній рамки кваліфікацій» забезпечується визнання польських дипломів у ЄС – шляхом співставлення відповідних знань, умінь та компетенцій [60, s. 1-2]. У рамках цих переліків заклади вищої освіти отримали широку автономію для формування освітніх пропозицій напрямків для абітурієнтів.

Поряд із традиційним «Наукова інформація та бібліотекознавство» з 2012/2013 навчального року були відкриті такі напрями як управління інформацією (Ягеллонський університет), цифрова та мережева публікація (Вроцлавський університет), інформація у цифровому середовищі (Лодзький університет), управління інформацією та бібліологія (Університет Миколая Коперника), інформація в інституціях е-суспільства (Сілезький університет у Катовицях), інформація в е-суспільстві, прикладна інформатологія (Університет Марії Кюрі-Склодовської), архітектура інформації (Поморський

університет у Слупську), інформація у публічному просторі (Університет імені Яна Кохановського).

Однак, у тому ж 2013 році польські освітяни зробили черговий крок назад, який «вдарив» по такому напрямку як бібліотекознавство. Тепер для роботи бібліотекаром не треба було отримувати спеціалізовану вищу освіту. Достатньо було середньої, або середньої спеціальної. Це призвело до того, що заклади вищої освіти, що провадили підготовку фахівців з бібліотекознавства почали змінювати назви структурних підрозділів (інститутів, кафедр) та напрямів, у яких фігурувало бібліотекознавство. Саме так з'явилися згадані вище напрями – архітектура інформації, управління інформацією, цифрова публікація. Лише окремі університети зберегли класичний напрям бібліотекознавства та наукової інформації. Однак, згадані зміни мали і зворотній бік – спеціальність мала трансформуватися відповідно до вимог часу та стрімкого розвитку інформаційних технологій. Тим паче, що у Польщі професія бібліотекара не вважається престижною з тієї самої причини, що і в Україні – через низький рівень заробітної плати [45, s. 354-355, 357].

У контексті огляду напрямів навчання фахівців інформаційно-бібліотечного профілю у Польщі варто згадати про дискусію, що точилася у науковій спільноті ще з 90-х рр. ХХ століття – мова йде про шляхи розвитку дидактики архівістики. Частина дослідників вважала, що польські університети мали відійти від традиційної історичної парадигми підготовки архівістів і мали готувати інформатиків на фундаменті архівознавчої освіти. Цього, буцімто вимагала революція у сфері цифрових технологій.

Одним з результатів цієї дискусії стала поява такого напрямку підготовки як інфоброкерство, управління документацією та архівістика. Наголос на управління документацією був пов'язаний з можливостями працевлаштування майбутніх працівників – це мали бути численні поточні архіви, а не обмежене коло архівних закладів історичного спрямування. Така трансформація архівної освіти наблизила Польщу до світової освітньої моделі підготовки архівістів як

інформаційних фахівців, від якої Польща відставала майже на 50 років [26, s. 325-327].

Освітній процес за напрямками інформаційно-бібліотечного спрямування у польських університетах відбувається відповідно до трьох основних парадигм, які трансформувалися відповідно до потреб сучасного суспільства:

- науково-організаційної (в основі ідея інформаційного суспільства);
- концепції управління інформацією, в основі якої необхідність полегшення користувачам доступу до інформації;
- концепції посередництва між інформацією та користувачем, яка прийшла на зміну парадигмі, сконцентрованої навколо документу, документних комплексів та управління ними [89, s. 659-660].

Станом на середину 2023 року у підпорядкуванні Міністерства освіти та науки Польщі перебуває 60 державних закладів вищої освіти, з яких 11 університетів здійснюють підготовку здобувачів за напрямками інформаційно-бібліотечного профілю, а саме: Вроцлавський університет, Варшавський університет, Педагогічний університет імені Комісії національної освіти у Кракові, Лодзький університет, Сілезький університет у Катовицях, Ягеллонський університет, Університет Марії Кюрі-Склодовської, Університет Миколая Коперника, Вармінсько-Мазурський університет, Університет кардинала Стефана Вишинського та Природничо-гуманітарний університет у Седльцях. З перелічених закладів 9 мають статус класичного університету і 2 – педагогічного [98]. Одразу зауважимо, що в ході дослідження до уваги було взято лише державні заклади вищої освіти, адже у Польщі діє велика кількість приватних закладів (216 станом на середину 2023 року), статус яких постійно змінюється і вони потребують окремого опрацювання [82]. Інформацію щодо напрямів і освітніх програм інформаційно-бібліотечного профілю представлено у додатку А.

До переліку державних закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку фахівців інформаційно-бібліотечного профілю на сучасному етапі, не потрапив один з провідних польських класичних університетів –

Університет Казимира Великого в Бидгощі. У рамках Інституту суспільної комунікації та медіа у ньому діє кафедра пресознавства та інформатології, яка до 2019 року здійснювала підготовку здобувачів за напрямом «Наукова інформація та бібліотекознавство», проте наразі навчання здійснюється лише у рамках програм післядипломної підготовки і жодна з цих програм не має стосунку до інформаційно-бібліотечних студій [92].

Варто підкреслити, що у додатку А ми не врахували цілий ряд гібридних напрямів підготовки, сформованих відповідно до прагнення організувати підготовку фахівців інформації більш вузького профілю. Це лише підкреслює міждисциплінарний характер науки про інформацію. Виникають такі напрями як геоінформація (географічний факультет Лодзького університету) та геоінформатика (Університет Марії Кюрі-Склодовської), де основний освітній напрям набуває інформатологічних властивостей [89, s. 657].

Порівняння опрацьованого нами масиву інформації щодо напрямів та освітніх програм підготовки фахівців бібліотечно-інформаційного профілю з аналогічними відомостями кількарічної давнини дає підстави для виокремлення певних тенденцій розвитку інформаційно-бібліотечної освіти у Польщі на сучасному етапі. Вихідним пунктом для подібного порівняння у нашому випадку є стаття Д. Піотровського, який спробував окреслити становище інформаційно-бібліологічних студій у Польщі зразка 2012 року. Тоді у країні нараховувалося 7 інституцій, що готували здобувачів означеного профілю.

Трохи більше ніж за десять років до переліку Д. Піотровського додалося 4 заклади вищої освіти. Перше, що кидається у вічі – практично всі інституції, що готували бібліотечних та інформаційних працівників у 2012 році змінили свою назву, позбулися у ній таких термінів як «бібліологія», «бібліотекознавство», «наукова інформація» тощо. Виключенням наразі є лише Вроцлавський та Варшавський університети, перший з яких зберіг у своїй структурі Інститут наукової інформації та бібліотекознавства, а другий знайшов місце для бібліології у назві факультету, де навчаються здобувачі

інформаційно-бібліотечного спрямування. Всі інші структурні підрозділи перепрофілювалися у напрямку соціальних комунікацій та медіа, а також інформаційних досліджень. Це є наслідком запровадження нової номенклатури спеціальностей у Польщі, про що ми згадували вище [60, s. 1].

Наступна кардинальна зміна стосується напрямів підготовки фахівців і, також, частково пов'язана з трансформаціями номенклатури спеціальностей та галузей знань. Мова йде про практично повне зникнення колись класичних напрямів навчання фахівців бібліотечної та інформаційної справи – бібліотекарів, книгознавців, фахівців наукової інформації та ін. Замість цього було запроваджено напрями, поява яких була продиктована стрімким зростанням ролі цифрових технологій у житті суспільства та, відповідно, новими запитами на ринку праці.

Наприклад, підготовка за напрямом «Бібліотекарство» у Польщі більше не здійснюється на бакалаврському рівні і є тільки один заклад вищої освіти (незалежно від форми власності), що готує бібліотечних працівників у магістеріумі – Університет кардинала Стефана Вишинського [82]. Самі бібліотеки, як місця працевлаштування випускників перестали бути просто книгозбірнями – зараз це вже осередки інформації, які не тільки накопичують знання, але й обробляють та поширюють їх. Фахівці «класичного» профілю перестали бути затребуваними, роботодавці хочуть бачити у своїх лавах інфоброкерів, фахівців з управління та архітектури інформації тощо. Із запитами та потребами роботодавців пов'язано і посилення практичної складової підготовки фахівців.

Практичне навчання є невід'ємною складовою підготовки фахівців інформаційно-бібліотечного профілю у Польщі. За польськими стандартами з організації та проведення практик, які діяли у 2002-2013 рр. студенти-інформатологи протягом 5 років проходили дві практики. Перша стосувалася ознайомлення з організацією бібліотеки та опису документів, а друга – інформаційна. Головною умовою, якій мала відповідати база практики, була наявність комп'ютерів, які використовувалися для обробки документів.

Перший раз із практикою студенти стикалися на другому (ліценціат), або на першому (магістеріум) році навчання. Практика «Організація бібліотеки та опис документу» тривала 20 робочих днів, протягом яких практиканти мали оволодіти методикою складання бібліографічного опису документів усіх видів, методикою роботи з ключовими словами, картковим та електронним каталогом. Теоретичні підстави цих видів діяльності працівника бібліотечного сектору мали бути опановані на першому курсі навчання. Бібліотеки, як бази першої практики зазвичай обиралися з числа тих, які знаходилися у місті навчання студента і виїзні, або закордонні практики до 2013 року були великою рідкістю. Цікаво, що наукові бібліотеки університетів не одразу долучилися до практичної підготовки студентів – піонерами у цій справі тривалий час залишалися міські публічні книгозбірні.

Щодо вибору місця проходження практики студенти з кожним роком ставали все більш самостійними, обираючи бібліотеку за своїм смаком та можливостями, узгоджуючи цей вибір з викладачем. Студентів були раді бачити й у досить незвичних бібліотечних установах специфічного профілю – бібліотеках для сліпих та лікарняних книгозбірнях. Першу практику під час навчання можна було проходити не тільки в бібліотеках, але й у видавництвах та книгарнях. Зазвичай, ініціатором цього був студент і перед початком практичного циклу він був зобов'язаний надати викладачу план практики для узгодження з програмою [30, s. 170-173]. Не дивлячись на той факт, що бібліотеки домінують у якості баз практичної підготовки, самі студенти, за спостереженнями І. Грухалі та М. Станули, надзвичайно рідко у своїх щоденниках практики визначають книгозбірні як місце працевлаштування у майбутньому. Тут великого значення набуває така річ як престиж, адже навіть під час вибору бази практики здобувачі звертають увагу на «престижність» закладу [30, s. 179].

Що стосується інформаційної практики, то її проходили студенти-магістранти – або протягом чотирьох тижнів на канікулах після завершення першого року магістратури, або протягом останнього семестру другого року.

Студенти пробували свої сили в якості фахівців інформації у бібліотеках, архівах, видавництвах, книгарнях, центрах працевлаштування та навіть рекламних агенціях, при чому головна увага під час практики була приділена відвідувачам цих установ та роботі з ними. За великим рахунком потенційна база практики мала відповідати лише одній головній умові – вона мала займатися роботою з книгою, або іншими видами документів. До того ж, програма практики мала відповідати спеціалізації, яку здобувач обирає у магістратурі – архівація та оцифрування документів, брокер інформації, електронні публікації, цифрові засоби, академічні бібліотеки, громадські та шкільні бібліотеки тощо [30, s. 180-182].

Протягом 2012/2013 навчального року система практичної підготовки фахівців інформаційно-бібліотечної справи змінилася кардинальним чином, що було обумовлено прийняттям вже згаданої ухвали Головної ради науки та вищої освіти. Розширення спектру напрямків та спеціалізацій за якими здійснюється підготовка фахівців інформаційно-бібліотечного профілю у Польщі вимагало певної стандартизації системи практичного навчання, що ставала все більш громіздкою. Станом на 2023 рік здобувачі першого ступеню проходять дві практики (після першого та другого року навчання) по 60 годин кожна. За результатами проходження практик здобувачу на першому рівні вищої освіти загалом зараховується 6 кредитів ECTS. На магістерському рівні студенти проходять одну практику тривалістю 60 годин, яка відповідає 5 кредитам ECTS.

Окремо варто відзначити наявність педагогічної практики за напрямом «Наукова інформація та бібліотекознавство (психолого-педагогічна спеціалізація)». Оскільки цей напрям, серед іншого, готує майбутніх працівників шкільних бібліотек, то він передбачає 30-денну педагогічну практику (150 годин), в ході якої майбутні фахівці навчаються методиці обслуговування школярів – головних користувачів шкільних книгозбірень [96-97; 61].

За результатами проходження практик на бакалаврській програмі студент має демонструвати наступні результати навчання:

- вільно користуватися професійною термінологією у сфері інформаційно-бібліотечної справи та володіти знаннями щодо методик виконання практичних завдань зазначеної сфери професійної діяльності;

- демонструвати вміння здобувати нові знання та розвивати професійні навички у царині бібліотечної та інформаційної справи, виконувати основні завдання, що стосуються нагромадження, опрацювання та удоступнення інформації у рамках установ відповідного профілю;

- проявляти компетентність щодо виконання будь яких завдань, пов'язаних з діяльністю бібліотек та інших установ інформаційного профілю.

Очікувані від студента результати після проходження практики на магістерському рівні навчання загалом повторюють наведені вище положення, проте зазначені знання, вміння та компетенції значно поглиблюються та набувають більш спеціальних рис [30, s. 189-191].

Висновки до розділу 3

Підсумовуючи огляд стану розробки теорії науки про інформацію у Польщі перших десятиліть 2000-х рр. перш за все слід відзначити велику залежність польської науки від напрацювань інформатологів США та Західної Європи. Значна частина теоретичних узагальнень польських науковців не виходить за рамки реферування досягнень західної науки.

Тим не менш, відзначимо, що польська інформатологічна спільнота активно реагує на виклики сучасності, пов'язані із стрімким розвитком цифрових технологій та штучного інтелекту. Свідченням цього є майже однакова позиція польських інформатологів щодо динамічності предмету та проблемного поля науки про інформацію. Своєрідним девізом у цьому

контексті стала теза Сабіни Цісек про те, що інформатологія займається тим, що досліджують інформатологи.

Натомість, на нашу думку, не надто обґрунтованим виглядає поєднання бібліології та інформатології в одну наукову дисципліну, одним з наслідків чого став хаос з використанням визначень «бібліологія» та «бібліотекознавство», дублюванням сфери досліджень обох дисциплін. Такий симбіоз наук є черговим свідченням калькування західних підходів до дефініювання наукових дисциплін.

Так само як і в Україні підготовка бібліотечних та інформаційних працівників у Польщі відбувалася на фундаменті історичної освіти, проте стрімка інтеграція цифрових технологій у суспільство внесла корективи в освітній процес і акценти навчання змістилися у бік соціальних комунікацій та медіа.

Польські освітяни швидко зрозуміли, що лише ринок праці може диктувати університетам правила та умови підготовки фахівців, саме він сформував ту номенклатуру напрямів і освітніх програм, яку ми охарактеризували вище. Відзначаючи посилення практичної складової підготовки фахівців, ми мали на увазі практику не тільки як окремий курс, а практичну складову навчання в цілому, адже переважну більшість годин навчального процесу здобувачі проводять не в аудиторіях, а в навчальних лабораторіях та на виробництві (базах практики). Українська вища школа тільки починає опановувати міждисциплінарне навчання, принципи якого, на нашу думку, прекрасно інтегровані у Польщі, де фахівці з інформації навчаються не тільки на напрямках інформаційно-бібліотечного профілю, але й на факультетах точних наук, географічних факультетах (як приклад – згадані у статті геоінформатика та геоінформація) тощо.

ВИСНОВКИ

Наше дослідження обмежене серединою ХХ – першими десятиліттями ХХІ століття, однак це не означає, що наука про інформацію почала розвиватися у Польщі спонтанно та одномоментно. Це твердження було б значним спрощенням складного процесу інституалізації окремої сфери наукових знань, що тривав не одне століття. Вже для польських енциклопедистів середини ХVІІІ століття інформація не була лише відомостями, що містяться у рукописах та книжках, адже фундатор першої публічної бібліотеки на польських землях, Ю. Залуський, був переконаний, що носіями інформацію є монети, мапи, гравюри – все те матеріальне, що було створене руками людини. Проте, оскільки головними носіями інформації все одно вважалися книги, то не викликає подиву той факт, що саме книгозбірні стали першими осередками накопичення, зберігання, обробки і передачі інформації, а бібліотечні працівники – першими працівниками наукової інформації. Таким чином, зародження інформаційної науки було логічним наслідком роботи багатьох поколінь польських бібліографів та бібліотекарів-практиків.

Наука про інформацію (інформологія, інформатологія) не була винаходом польських вчених. Ця галузь знань зародилася і почала активно розвиватися у Сполучених Штатах завдяки зусиллям групи вчених з Асоціації інформаційних наук і технологій, праці яких у 70-х рр. ХХ ст. отримали поширення у соціалістичній Польщі та привернули увагу місцевих теоретиків бібліотечної справи – спершу К. та М. Леських, а потім і М. Дембовської, якій дісталися лаври засновниці нового у Польщі напрямку досліджень. Однак, цей процес не був би таким швидкоплинним, якщо б у Польщі вже не існували передумови для формування нової дисципліни – польські бібліотекари давно були знайомі з ідеями П. Отле та А. Лафонтена, були активними членами

світового документального руху, виступали від імені працівників польських книгозбірень на світових конгресах з документації тощо.

Починаючи з того моменту, коли М. Дембовська запровадила до наукового обігу термін «інформатологія» для означення науки про інформацію, у польській науковій спільноті не припиняються дискусії щодо основних теоретико-методологічних засад нової науки – її назви, визначення проблемного поля, зв'язків з іншими науками та методологічного інструментарію. Ці дискусії тривають і досі – перш за все, на шпальтах фахової наукової періодики. Наразі інформатологія сприймається польською академічною наукою як міждисциплінарна галузь знань, частина науки про суспільні комунікації та медіа, предметом якої є теоретичні аспекти інформації. Проте, на думку переважної більшості польських науковців на чолі з С. Цісек, предмет інформатології є динамічним і напряду залежить від розвитку інформаційних технологій, прогресу людства. Поряд із цим, польська наука не відмовилася від використання визначень «наукова інформація», «наука про інформацію», «інформаційна наука» – всі вони зберегли право на існування як синонімічні.

Не буде перебільшенням твердження про те, що наука про інформацію у Польщі зародилася на шпальтах фахової наукової періодики і періодика ця була бібліотечного спрямування, що служить зайвим підтвердженням про стійкий, нерозривний зв'язок між інформатологією та бібліотечною наукою/практикою. За понад століття свого існування наукові журнали інформаційно-бібліотечного профілю у Польщі не зазнали великих змін і бібліотечна тематика продовжує в них домінувати – змістився лише фокус. Тепер в центрі уваги опиняються електронні бібліотеки та специфіка роботи з ними, репозитарії, автоматизовані системи бібліотечного обслуговування – тобто проблеми, що цікавлять як інформатологів, так і бібліотекознавців, бібліологів. Натомість, на даний момент існує лише два наукових журнали, які безпосередньо зосереджують увагу на інформаційній науці – «Питання наукової інформації» і «Практика та теорія наукової і технічної інформації»,

при чому обидва журнали створювалися як незалежні платформи для обміну думками, оскільки інформатологія теж не була породженням академічної, чи університетської науки, а була результатом наукового пошуку членів наукових товариств.

Розглядаючи сучасну польську інформатологію у концептуальному розрізі ми стикаємося з протиріччям між теоретичними напрацюваннями не одного покоління вчених та урядовою номенклатурою спеціальностей. На сьогодні наука про інформацію є частиною комплексу наук про суспільні комунікації та медіа, проте у науковій спільноті домінує думка про виділення інформаційної науки в окрему галузь разом з наукою про книгу у широкому розумінні цього поняття – інформатологія та бібліологія. Цей погляд цілком відповідає світовим тенденціям у розміщенні науки про інформацію на уявному дереві наукознавства. Існує і третя позиція – інформатологія як частина наук про культуру, оскільки інформація є результатом діяльності людини, а отже елементом культури у широкому розумінні цього поняття.

Система підготовки фахівців з інформаційної науки у закладах вищої освіти Польщі є по суті віддзеркаленням всього того складного шляху, який пройшла польська інформатологія. У Польщі інформологічна освіта, як і наука наразі перебуває на роздоріжжі. Інформатологія як навчальна спеціальність сформувалася в результаті синтезу напрямів історичного та бібліотечного профілів, що є прямим наслідком аналогічних процесів, що передували інституалізації інформаційної науки. Загалом, для освітніх програм інформаційно-бібліотечного спрямування у Польщі на сучасному етапі характерна міждисциплінарність, домінування практичної складової, високий рівень інтеграції університетських освітніх пропозицій з потребами ринку праці. Особливо важливою є остання складова, адже саме запити роботодавців сформували ту гнучку та динамічну систему інформаційно-бібліотечної освіти, яка склалася у Польщі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горєва В. Еволюція поняття «інформологія» в документознавчому контексті. *Студії з архівної справи та документознавства*. 2011. Т. 19. Кн. 2. С. 94-100.
2. Енциклопедія соціогуманітарної інформології / Коорд. проекту та заг. ред. К. І. Бесяков. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Т. 1. 472 с.
3. Матвієнко О. В., Цивін М. Н. «Інформологія» у дисциплінарних дослідженнях: терміновживання та сутнісні підходи. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 3. С. 70-79.
4. Чуканова С. О. Бібліотекознавство та інформологія у системі вищої освіти США. Київ: Аграр Медіа Груп, 2018. 286 с.
5. Чуканова С. О. Місце терміна «інформологія» у сучасному українському бібліотекознавстві. *Термінологія документознавства та суміжних галузей знань: збірка наукових праць*. 2017. Вип. 10. С. 86-88.
6. Шакотько В. Інформологія і методика навчання її основам у педагогічному університеті. *Неперервна професійна освіта: теорія та практика*. 2017. № 3-4 (52-53). С. 76-83.
7. Швецова-Водка Г. Бібліотекознавство в системі наукокомунікологічного циклу: термінологічний аспект. *Бібліотечний вісник*. 2019. № 5. С. 3-12.
8. Acta Universitatis Lodziensis. Folia Librorum. URL: <https://czasopisma.uni.lodz.pl/librorum> (дата звернення: 21.01.2023).
9. Association for Information Science and Technology. URL: <https://asistdl.onlinelibrary.wiley.com/action/doSearch?AllField=informatology&SeriesKey=23301643> (дата звернення: 23.06.2023).
10. Babik W. W kręgu nowych struktur zarządzania informacją. *PTINT Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej*. 2015. Т. 23. № 4. С. 13-19.

11. Bates M. The invisible substrate of information science. *Journal of the American Society for Information Science*. 1999. Vol. 50. № 12. P. 1043-1050.
12. Biblioteki cyfrowe / red. M. Janiak, M. Krakowska, M. Próchnicka. Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2012. 548 s.
13. Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej. *Biblioteka Jagiellońska*. URL: <https://bj.uj.edu.pl/nauka-i-kultura/biuletyn-bj> (дата звернення: 21.01.2023).
14. Bojar B. Pole terminologiczne informacji naukowej według Marii Dembowskiej. *Przegląd Biblioteczny*. 2008. T. 76. № 4. S. 575-582.
15. Cisek S. Analiza danych jakościowych we współczesnej informatologii. *Nauka o informacji w okresie zmian* / red. B. Sosińska-Kalata. Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2014. S. 79-88.
16. Cisek S. Filozoficzne aspekty informacji naukowej. Kraków: Wydawnictwo UJ, 2002. 142 s.
17. Cisek S. Metoda analizy i krytyki piśmiennictwa w nauce o informacji i bibliotekoznawstwie w XXI wieku. *Przegląd Biblioteczny*. 2010. № 3. S. 273-284.
18. Cisek S. Metoda delficka w badaniach nauki o informacji i bibliotekoznawstwa w XXI wieku. *Zagadnienia Informacji Naukowej*. 2009. T. 47. № 1 (93). S. 25-32.
19. Cisek S. Metodologia badań użytkowników informacji w XXI wieku w świetle anglojęzycznej literatury przedmiotu. *Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej*. 2009. № 4. S. 3-11.
20. Cisek S. Metodologia jakościowa we współczesnej informatologii. Wybrane aspekty. *Przegląd Biblioteczny*. 2013. T. 81. № 3. S. 299-310.
21. Cisek S. Metodologia mieszana w badaniach nauki o informacji i bibliotekoznawstwa. *Biblioteki, informacja, książka: interdyscyplinarne badania i praktyka w XXI wieku* / red. M. Kocójowa. Kraków: Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UJ, 2010. S. 88-94.
22. Cisek S. Teoria ugruntowana w nauce o informacji – wybrane aspekty. *Między przeszłością a przyszłością. Książka, biblioteka, informacja naukowa – funkcje*

- społeczne na przestrzeni wieków* / red. M. Próchnicka, A. Korycińska-Huras. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2007. S. 233-239.
23. Dembowska M. Dokumentacja i informacja naukowa: zarys problematyki i kierunki rozwoju. Warszawa: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, 1965. 146, [3] s.
 24. Dembowska M. Informacja naukowa jako dyscyplina naukowa. *Bibliologia, bibliografia, bibliotekoznawstwo, informacja naukowa. Wybór prac* / red. M. Dembowska. Warszawa, 1999. S. 164-178.
 25. Dembowska M. Informatologia a naukoznawstwo. *Aktualne Problemy Informacji i Dokumentacji*. 1974. № 6. S. 3-5.
 26. Drzewiecki B., Pieczka, A. Wzmocnienie roli nauk o informacji w dydaktyce archiwistyki – próba oceny funkcjonowania kierunku studiów Infobrokerstwo, zarządzanie dokumentacją i archiwistyka na Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie. *Archeion*. 2019. № CXX. S. 323-336.
 27. FBC – Zbiory polskich instytucji kultury on-line. URL: <https://fbc.pionier.net.pl/> (дата звернення: 29.06.2023).
 28. Górny M. Nauka o informacji jako dyscyplina naukowa. *Nauka o informacji* / red. W. Babik. Warszawa, 2016. S. 23-40.
 29. Grabowska D. Rozwój zorganizowanej działalności informacji naukowej. *Informacja naukowa w Polsce. Tradycja i współczesność* / red. E. Ścibor. Olsztyn, 1998. S. 41-51.
 30. Gruchała I., Stanula, M. Kompetencje zawodowe a system praktyk w kształceniu studentów informacji naukowej i bibliotekoznawstwa. *Biblioteka*. 2013. № 17 (26). S. 169-193.
 31. Hofman I. Paradygmaty nowej dyscypliny. *Studia Medioznawcze*. 2019. № 4 (79). S. 308-317.
 32. Indyka-Piasecka A. Model użytkownika w internetowych systemach wyszukiwania informacji. Wrocław: Politechnika Wrocławska, 2006. 183 s.

33. Infobrokering i OSINT. Informacja biznesowa, naukowa, publiczna i statystyczna. URL: <http://sabinacisek.blogspot.com/> (дата звернення: 29.06.2023).
34. Informacja naukowa: rozwój, metody, organizacja / red. Z. Żmigrodzki, W. Babik, D. Pietruch-Reizes. Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 2006. 320 s.
35. Iwańska-Cieślik B. Informacja o nowych publikacjach polskich bibliologów i informatologów w przestrzeni sieciowej (część 2). *Toruńskie Studia Bibliologiczne*. 2016. T. 9. № 2 (17). S. 179-200.
36. Iwańska-Cieślik B. Informacja o nowych publikacjach polskich bibliologów i informatologów w przestrzeni sieciowej (część 1). *Toruńskie Studia Bibliologiczne*. 2016. T. 9. № 1 (16). S. 211-238.
37. Janiak M. Informacja naukowa w Polsce na przełomie XX i XXI wieku. Dynamika zmian w świetle piśmiennictwa. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2010. 211 s.
38. Klincewicz K. Polska innowacyjność. Analiza bibliometryczna. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, 2008. 221 s.
39. Kokowski M. Szkic aktualnej debaty nad naukometrią i bibliometrią w Polsce i zapomniane naukoznawstwo. *Studia Historiae Scientiarum*. 2015. T. XIV. S. 117-134.
40. Komunikat Ministra Edukacji i Nauki z dnia 17 lipca 2023 r. w sprawie wykazu czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych. URL: <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/komunikat-ministra-edukacji-i-nauki-z-dnia-17-lipca-2023-r-w-sprawie-wykazu-czasopism-naukowych-i-recenzowanych-materialow-z-konferencji-miedzynarodowych> (дата звернення: 18.09.2023).
41. Koredczuk B., Woźniak-Kasperek J. Bibliologia i informatologia w naukach o komunikacji społecznej i mediach – odrębność czy komplementarność? *Studia Medioznawcze*. 2019. T. 20. № 3 (78). S. 212-224.

42. Kossuth E. Definicje dokumentu / R. Przelaskowski *Zagadnienia teoretyczne organizacji bibliotek. Studia i szkice*. Warszawa: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, 1972. S. 161-169.
43. Kotuła S. Pole badawcze bibliologii i informatologii – wybrane problemy. *Przegląd Biblioteczny*. 2018. T. 86. № 3. S. 345-357.
44. Kotuła S. Ustalanie pól badawczych informatologii jako metoda określania przedmiotu jej badań – założenia koncepcyjne. *PTINT Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej*. 2018. T. 26. № 24. S. 16-24.
45. Król M. B. Nowe kierunki kształcenia w instytutach bibliotekoznawczych uniwersytetów polskich. Studium przypadku: Instytut Nauk o Informacji Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia*. 2020. № 18. S. 352-369.
46. Lelewel J. Bibliograficznych ksiąg dwoje, w których rozebrane i pomnożone zostały dwa dzieła Jerzego Samuela Bandtke: Historja drukarń krakowskich – tudzież Historja Biblioteki Uniw. Jagiell. w Krakowie a przydany Katalog inkunabułów polskich. T. II. Wilno: J. Zawadzki, 1826. 435, [7] s.
47. Leska M., Leski K. Informacja naukowa jako dziedzina wiedzy. *Zagadnienia Informacji Naukowej*. 1972. № 1. S. 7-28.
48. Łysakowski A. Organizacja oddziałów informacyjno-bibliograficznych. *IV Zjazd Bibliotekarzy Polskich w Warszawie. Referaty. Cz. I*. Warszawa, 1936. S. 51-67.
49. Majewski Z. Specyfika dokumentacji naukowej i związane z tym zagadnienia metodologiczne i organizacyjne. *Przegląd Biblioteczny*. 1955. T. XXIII. № 3-4. S. 243-251.
50. Mielus M. Organizacja oparta na wiedzy jako podstawa przedsiębiorczego zarządzania. URL: https://repozytorium.ka.edu.pl/bitstream/handle/11315/583/Mielus_Magdalena_Organizacja_oparta_na_wiedzy_2011.pdf?sequence=4&isAllowed=y (data звернення: 29.06.2023).

51. Mierzecka-Szczepańska A. *Badania zachowań informacyjnych*. Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2013. 232 s.
52. Migoń K. *Bibliologia wśród innych nauk. Koncepcje, realizacje, perspektywy. Bibliologia: problemy badawcze nauk humanistycznych* / red. W: D. Kuźmina. Warszawa, 2007. S. 13-24.
53. Molenda R. Zarządzanie informacją a zarządzanie wiedzą. *PTINT Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej*. 2013. T. 21. № 1-2. S. 11-15.
54. Morawiec B. M. *Biblioteki cyfrowe: tworzenie, zarządzanie, odbiór*. Gliwice: Onepress, 2016. 176 s.
55. Muszkowski J. Dokumentacja i dokumentologia. *Życie Nauki*. 1946. T. 2. № 9-10. S. 209-225.
56. Nabiłczyk K. Powiązania bibliotekoznawstwa i informatologii z innymi dyscyplinami na przykładzie analizy cytowań piśmiennictwa z lat 1956-2006. *Oblicza współczesnej bibliologii: konteksty i transgresje* / red.: G. Czapnik, Z. Gruszka, J. Ladorucki. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2014. S. 97-111.
57. Nahotko M. Organizacja wiedzy w umyśle człowieka w świetle teorii schematów i gatunków. *Zagadnienia Informacji Naukowej – Studia Informacyjne*. 2014. T. 52. № 1. S. 80-93.
58. Niemczykowa A. Pani Mira – Kazimiera Wilczyńska (1900-1987). *Śladami edukacji bibliotekarskiej* / red. H. Zasadowa. Warszawa: Wydaw. SBP, 1995. S. 89-99.
59. Otten K., Debons A. Towards a Metascience of Information: Informatology. *Journal of the American Society for Information Science*. 1970. № 21 (1). P. 89-94.
60. Piotrowski D. M. Ciekawe oferty edukacyjne polskich instytutów i katedr bibliotekoznawstwa. *Biuletyn EBIB*. 2012. № 7 (134). S. 1-13.
61. Program praktyk zawodowych dla studentów kierunku archiwistyka i zarządzanie dokumentacją, studia I stopnia, profil ogólnoakademicki. URL:

<https://monitor.uksw.edu.pl/docs/download/72aeb3b515067a66008192a1e1c1009c> (дата звернення: 14.09.2023).

62. Programma litterarium ad bibliophilos, typothetas et bibliopagos, tum et quosvis liberalium artium amatores. Warszawa, 1732. 56 s.
63. Przegląd Biblioteczny. URL: <http://czasopisma.sbp.pl/przeglad-biblioteczny/> (дата звернення: 21.01.2023).
64. PTINT Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej. URL: http://yadda.icm.edu.pl/baztech/element/bwmeta1.element.baztech-journal-1230-5529-ptint_praktyka_i_teorii_informacji_naukowej_i_tehnicznej (дата звернення: 21.09.2023).
65. Pulikowski A. Modelowanie procesu wyszukiwania informacji naukowej: strategie i interakcje. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2018. 243 s.
66. Rocznik Biblioteki Narodowej. URL: <https://rocznik.bn.org.pl/> (дата звернення: 21.01.2023).
67. Rocznik Biblioteki UJK. *Biblioteka Uniwersytecka w Kielcach*. URL: <https://buk.ujk.edu.pl/o-bibliotece/wydawnictwa-wlasne/rocznik-biblioteki-ujk/> (дата звернення: 21.01.2023).
68. Roczniki Biblioteczne. URL: <https://wuwr.pl/rbibl> (дата звернення: 21.01.2023).
69. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 8 sierpnia 2011 r. w sprawie obszarów wiedzy, dziedzin nauki i sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych. № 1065. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20111791065/O/D20111065.pdf> (дата звернення: 22.01.2023).
70. Saracevic T. Information Science. *Journal of the American Society for Information Science*. 1999. № 50 (12). P. 1051-1063.
71. Ścibor E. Co nam zostało z tych lat. Projekt SINTO po 15 latach. *Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej*. 2002. № 3-4. S. 10-16.

72. Ścibor E. Polska terminologia informacji naukowej u progu nowego wieku. Próba oceny. *Przegląd Biblioteczny*. 2003. T. 71. № 1-2. S. 17-42.
73. Sitarska A. Systemowe badanie bibliotek: studium metodologiczne. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 1990. 187 s.
74. Skórka S. Nauka o architekturze informacji: koncepcja dyscypliny naukowej. *Zagadnienia Informacji Naukowej*. 2021. T. 59. № 1 (117). S. 7-28.
75. Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych / oprac. B. Bojar. Warszawa: Wydaw. SBP, 2002. 364 s.
76. Słownik terminologiczny informacji naukowej / red. M. Dembowska. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1979. 237 s.
77. Sosińska-Kalata B. Indywidualna organizacja wiedzy: pojęcia, problemy badawcze, stan badań i ich perspektywy. *PTINT Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej*. 2016. T. 24. № 4. S. 3-20.
78. Sosińska-Kalata B. Kierunki rozwoju współczesnej informatologii. *Forum Bibliotek Medycznych*. 2017. T. 10. № 2 (20). S. 25-46.
79. Sosińska-Kalata B. Obszary badań współczesnej informatologii (nauki o informacji). *Zagadnienia Informacji Naukowej*. 2013. T. 51. № 2. S. 9-41.
80. Sosińska-Kalata B. Organizacja wiedzy w cyfrowym świecie: wpływ rewolucji cyfrowej na ewolucję metod i narzędzi organizacji wiedzy. *Zagadnienia Informacji Naukowej*. 2019. T. 57. № 1. S. 26-46.
81. Stańczyk-Hugiet E. Organizacja wiedzy i jej strategia. *Zeszyty Naukowe / Akademia Ekonomiczna w Poznaniu*. 2006. № 81. S. 521-528.
82. Studia prowadzone na określonym kierunku. URL: <https://radon.nauka.gov.pl/dane/studia-prowadzone-na-okreslonym-kierunku?name=Bibliotekarstwo&pageNumber=1> (дата звернення: 14.09.2023).
83. Świgoń M. Nauka o informacji (Information Science) czy nauka o wiedzy (Knowledge Science)? Zarządzanie wiedzą w nauce o informacji (informatologii). *Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej*. 2013. T. XXI. № 4 (84). S. 3-36.

84. Świgoń M. Zarządzanie wiedzą i informacją w świetle bibliologii i informatologii. *Inspiracje i innowacje: zarządzanie informacją w perspektywie bibliologii i informatologii* / red.: S. Cisek. Kraków: Biblioteka Jagiellońska, 2016. S. 39-46.
85. Szczepańska A. Podstawowe strategie wyszukiwania informacji i ich wykorzystanie w praktyce. URL: <https://www.depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/5254/PODSTAWOWE%20STRATEGIE%20WYSZUKIWANIA%20INFORMACJI.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 29.06.2023).
86. Sznigir M. Podejmowanie tematu naukometrii i bibliometrii w Polsce w latach 2015-2017. *Zagadnienia Informacji Naukowej – Studia Informacyjne*. 2018. T. 56. № 1 (111). S. 114-128.
87. Szwalbe J. Badania potrzeb użytkowników informacji. Zarys problematyki i metodyki badań. Warszawa: IINTE, 1982. 64 s.
88. Tafiłowski P. Architektura informacji jako problem badawczy informatologii. *Zagadnienia Informacji Naukowej*. 2016. T. 54. № 2 (108). S. 34-47.
89. Tokarska A. Nauka o informacji a nauki humanistyczne w kontekście akademickiego kształcenia pracowników informacji. *Nauka o informacji* / red. W. W. Babik. Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2016. S. 655-664.
90. Toruńskie Studia Bibliologiczne. *Akademicka Platforma Czasopism*. URL: <https://apcz.umk.pl/TSB/index> (дата звернення: 21.01.2023).
91. Uchwała Rady Ministrów z dnia 16 maja 1960 r. w sprawie organizacji informacji technicznej i ekonomicznej. № 169. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP19600600284/O/M19600284.pdf> (дата звернення: 25.06.2023).
92. Uniwersytet Kazimierza Wielkiego. Katedra Prasoznawstwa i Informatologii. URL: <https://prasoznawstwo.ukw.edu.pl/jednostka/katedra-prasoznawstwa-i-informatologii/> (дата звернення: 14.09.2023).

93. Wiorogórska Z. Teoria ugruntowana i jej wybrane zastosowania w badaniach z zakresu informacji naukowej i bibliotekoznawstwa. *Przegląd Biblioteczny*. 2012. T. 80. № 1. S. 47-56.
94. Woźniak-Kasperek J. Information Science Under the Conditions Created by the New Classification of Fields and Scientific Disciplines: Opening a Balance Sheet. *Przegląd Biblioteczny*. 2019. Special Nr. S. 9-18.
95. Woźniak-Kasperek J. Z głównych problemów samoświadomości informatologii. *Teoretyczne zagadnienia bibliologii i informatologii. Studia i szkice* / red. E. Gondek. Katowice, 2015. S. 139-157.
96. Wydział Dziennikarstwa Informacji i Bibliologii Uniwersytet Warszawski. Program praktyk – Architektura Przestrzeni Informacyjnych rok 1 i 2. URL: <https://www.wdib.uw.edu.pl/images/PDFy/praktyki/programy-praktyk-architektura-przestrzeni-informacyjnych-rok-1-i-2.doc> (дата звернення: 14.09.2023).
97. Wydział Dziennikarstwa Informacji i Bibliologii Uniwersytet Warszawski. Program praktyk – Informacja Naukowa i Bibliotekoznawstwo. URL: <https://www.wdib.uw.edu.pl/images/PDFy/praktyki/programy-praktyk-informacja-naukowa-i-bibliotekoznawstwo.doc> (дата звернення: 14.09.2023).
98. Wykaz uczelni publicznych nadzorowanych przez Ministra właściwego ds. szkolnictwa wyższego – publiczne uczelnie akademickie. URL: <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/wykaz-uczelni-publicznych-nadzorowanych-przez-ministra-wlasciwego-ds-szkolnictwa-wyzszego-publiczne-uczelnie-akademickie> (дата звернення: 14.09.2023).
99. Zarządzanie Biblioteką. URL: <https://czasopisma.sbp.pl/zarzadzanie-biblioteka/> (дата звернення: 21.09.2023).
100. ZIN. Zagadnienia Informacji Naukowej – Studia Informacyjne. URL: <http://czasopisma.sbp.pl/zin/> (дата звернення: 21.01.2023).
101. Zins C. Knowledge Map of Information Science. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*. 2007. № 58 (4). P. 526-535.

ДОДАТКИ

Додаток А

Напрями підготовки фахівців з інформаційної та бібліотечної справи у державних закладах вищої освіти Польщі (станом на вересень 2023 р.)
(джерелом інформації для візуалізації проведеного аналізу стали інтернет-портали польських закладів вищої освіти)

№	Заклад вищої освіти	Структурний підрозділ	Напрямок	Освітня програма
1	2	3	4	5
1.	Вроцлавський університет	Філологічний факультет, Інститут наукової інформації та бібліотекознавства	Наукова інформація та бібліотекознавство (перший та другий ступінь)	Цифрова культурна спадщина; Інфоброкеринг; Управління інформацією (другий ступінь)
			Цифрова та мережева публікація (перший та другий ступінь)	Оцифрування та публікація колекцій; Дизайн навчального середовища (другий ступінь)
			Управління інформацією (другий ступінь)	Аналітика даних; Цифрова культурна спадщина
2.	Варшавський університет	Факультет журналістики, інформації та бібліології	Наукова інформація та бібліотекознавство (перший та другий ступінь)	Редакційна справа; Культурна спадщина; Організація управління бібліотекою; Інформація та освіта в європейських інституціях культури; Архітектура інформації та знання; Управління інформацією та знанням
			Архітектура інформаційного простору (перший та другий ступінь)	

1	2	3	4	5
3.	Педагогічний університет імені Комісії національної освіти у Кракові	Інститут наук про інформацію	Управління інформацією та цифрова публікація (перший та другий ступінь)	
			Архітектура інформації (перший ступінь)	
4.	Лодзький університет	Філологічний факультет	Інформація у цифровому середовищі (перший ступінь)	Віртуальні книжкові інституції; Управління інформацією
			Інформатологія (з бізнес-англійським) (другий ступінь)	Архітектура інформації; Сучасне бібліотекарство
5.	Сілезький університет у Катовицях	Гуманітарний факультет	Наукова інформація та бібліотекознавство (перший та другий ступінь)	Літературознавство та інтерпретація тексту; Організація доступу до інформації (перший ступінь); Сучасна бібліотека; Молодий читач у світі книжки та медіа; Охорона і консервація бібліотечних зібрань; Культура та редакція книги (другий ступінь)
			Архітектура інформації	
6.	Ягеллонський університет	Факультет управління та суспільних комунікацій, Інститут інформаційних досліджень	Управління інформацією (перший та другий ступінь)	
			Електронна обробка інформації (перший ступінь)	
7.	Університет Марії Кюрі-Склодовської	Факультет політології та журналістики, Інститут наук про суспільну комунікацію та медіа	PR та управління інформацією (перший ступінь)	Управління іміджем; Управління соціальними мережами

1	2	3	4	5
8.	Університет Миколая Коперника	Факультет філософії та суспільних наук, Інститут інформаційних та комунікаційних досліджень	Архітектура інформації (перший та другий ступінь)	
		Історичний факультет, Інститут історії та архівістики	Архівістика та управління документацією (перший та другий ступінь)	Сучасне інформаційне середовище; Проектування орієнтоване на користувача (другий ступінь)
9.	Вармінсько-Мазурський університет	Гуманітарний факультет	Архівістика та управління сучасною документацією (другий ступінь), (набір здобувачів з 2023 р.)	
10.	Університет кардинала Стефана Вишинського	Історичний факультет	Архівістика та управління документацією (перший та другий ступінь)	
			Бібліотекарство (другий ступінь)	
11.	Природничо-гуманітарний університет у Седльцях	Факультет гуманітарних наук, Інститут історії	Інфоброкерство та сучасне діловодство (перший ступінь)	